

V-219293

Eesti NSV

E. KAUP

**TALLINNA TÖÖLISED
1905.—1907. a.
REVOLUTSIOONIS**

Nr. 9 (236)

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1957

XIII
-415

V-25893

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

E. KAUP

TALLINNA TÖÖLISED
1905.—1907. a.
REVOLUTSIOONIS

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1957

N

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

45183

EESSONA

Viiskümmend aastat on möödunud esimese Vene revolutsiooni kuulsusrikastest päevadest. See revolutsioon oli imperialismi ajastu esimene rahvarevolutsioon, millest võtsid osa miljonid Venemaa rõhutatud inimesed. Revolutsioonilise töörahva juhiks oli Venemaa töölisklassi võitlusavan-gard — kommunistlik partei, uut tüüpi partei, mille oli loo-nud suur Lenin.

1905.—1907. aasta revolutsioonilises võitluses tsarismi, mõisnike ja kapitalistide vastu sammusid õlg-õla kõrval vene proletariaadiga ka eesti töölised ja talupojad.

Ulatuslikumad revolutsioonilised väljaastumised Eestis neil aastail toimusid Tallinnas kui ühes suuremas tööstus-keskuses.

Tallinna tööliste kangelaslik võitlus 1905.—1907. aastal moodustas lahutamatu osa Venemaa proletariaadi revolutsioonilisest võitlusest ja omas suurt tähtsust kogu revolutsioonilise liikumise arengule Eestis.

Käesolevas ülevaates ei ole võimalik käsitleda üksikasjalikumalt kõiki selle perioodi revolutsioonilisi sündmusi Tallinnas, vaid on peatunud ainult tööliste võitluse eredamatel lehekülgedel, mis nad kirjutasid eesti töörahva vabadusvõitluse ajalukku 1905.—1907. aasta kuulsusrikastel päevadel.

TÖÖLISTE OLUKORD JA TÖÖLISLIIKUMINE REVOLUTSIOONIEELSEIL AASTAIL TALLINNAS

Kapitalismi hooga arenemisega möödunud sajandi viimasel veerandil kasvas Tallinn suurimaks metallitööstuse ja kaubanduse keskuseks Eestis.

Esimesteks metallivabrikuteks Tallinnas olid 1828. aastal asutatud «Drümpelmann ja Ko» metallitehas, «Wiegandi» metallitehas (1859) ja Fr. Krulli masinaehitustehas (1865). Suurem osa metallitööstuse ettevõtteid, nagu Lausmanni metallivabrik, elektrimootorite tehas «Volta», vaguni-ehitustehas «Dvigatel» ja mõned teised, asutati sajandi lõpul. 1900. aastal oli Tallinnas juba 13 metallitööstuse ettevõtet, kus vanema vabrikuinspektori andmeil töötas ligi 5000 töölisi.

Samal ajal ehitati ka mitmeid teisi tööstusettevõtteid, nagu Lutheri vineerivabrik, Mayeri keemiavabrik, Balti Puuvillamanufaktuur.

Aastail 1860—1900 asutati Tallinnas 64 mitmesugust tööstusettevõtet, neist 25 viimase viie aasta jooksul. Samal ajavahemikul kasvas kuberneride ametlike aruannete järgi vabrikutööliste arv 115-lt 7268-le inimesele.

Tööliste arv kasvas mitte ainult uute tööstusettevõtete loomise arvel, vaid ka olemasolevate ettevõtete laiendamise teel. Nii oli:

	1887. a. detsembris	1905. a. veebruaris ¹
Lutheri vineerivabrikus	134 töölisi	1316 töölisi
Fr. Krulli masinaehitustehases	15 „	240 „
Lausmanni metallivabrikus	60 „	231 „

¹ Arvulised andmed on saadud kogumikust «Сборник сведений по географии и статистике Эстляндской губернии», Ревель 1889 г., стр. 50—52 ja Eesti NSV Riiklikust Ajaloo Keskarhiivist (ENSV RAKA), fond 206, nimistu Al, s/ü. 148, lehed 72, 74, 76.

Iseloomustavaks jooneks Tallinna ja üldse eesti tööstuse arenemisele oli selle suhteliselt kõrge kontsentratsiooni aste, mis ületas Venemaa keskmise.

Tallinna tööliste põhimassi moodustasid maalt linna tulnud maata inimesed, keda Eesti kubermangus oli üle poole kogu maarahvast.

Suurte tööstusettevõtete ehitamisega tuli Tallinna hulk eesti töölisi ka Riiast ja Peterburist. Viimases töötas sajandi algul ligi 20 000 eestlast. Samuti saatis tsaarivalitsus Eestisse asumisele revolutsioonilisi töölisi ja üliõpilasi Venemaa suurematest tööstuskeskustest.

Nii kujunes aastate jooksul Eestis välja tööstusproletariat, kes erines põhjalikult pärisorjusaegsetest vabriku- ja käsitööstustöölisest, kuna ta oli koondunud suurtesse kapitalistlikesse ettevõtetesse ja irdunud lõplikult maast, mis soodustas tema revolutsioonilisuse tunduvat kasvu.

Odava tööjõu küllus võimaldas vabrikantidel töölisi ohjeldamatult eksploateerida ja nende arvel kiiresti rikastuda. Väga madala palga eest sundisid vabrikandid töölisi töötama päevas 14 ja enamgi tundi. Ainult puidu- ja metallitöölistel oli veidi lühem tööpäev. Väga raskeks koormaks töölistele olid mitmesugused trahvid. Näiteks võeti hilinemise või töölt puudumise eest trahviks kohati kogu tööliste päevapalk. Puudus töökaitse, äärmiselt viletsad olid tööliste korteriolud.

Eriti raskeks muutus tööliste olukord XX sajandi algul tööstuses puhkenud kriisi aastail. Kriisi tagajärjel kasvas kiiresti töötatööliste arv. Tööpuuduse tõttu vallandati 1902. aastal suur hulk töölisi «Wiegandi» metallitehasest. Mõned ettevõtted hakkasid tööle poole koormusega, rida väiksemaid jäi aga hoopis seisma. Tekkinud olukorda kasutasid vabrikandid palkade veelgi madalamale surumiseks.

Vene-Jaapani sõja puhkedes 1904. aastal said mitmed vabrikud tööd sõjatellimuste näol. Tööliste olukord jäi aga vabrikantide röövpoliitika tõttu endiselt väga raskeks. Oma aruandes 1905. aasta jaanuarikuu streikide põhjuste uurimise kohta olid isegi kodanliku linnavolikogu liikmed sunnitud tunnistama, et tööliste olukord on äärmiselt raske. Nii märgiti aruandes, et lihttöölise keskmine aastapalk on ainult 210 rubla, ja kui arvestada, et igal töölisel on vähemalt kaks-kolm hinge peret, «siis on elamine niisuguse palgaga, liiati veel Tallinna elukalliduse juures täiesti mõt-

tetu.»¹ Väga raske oli sadamatöölise olukord, eriti 1892. aasta pakasel talvel, kui sadam külmus kauaks kinni. Umbes 200 nälgivale töölisele organiseeriti korjanduste teel tasuta lõunasöök. Üles kirjutanud selleks oli aga ligi 600 inimest.²

Kuna naiste ja laste tööjõu rakendamine tuli kapitalistidele palju odavam, siis kasutati neid igal võimalusel, eriti aga tekstiilitööstuses. Vanema vabrikuinspektori andmeil töötas 1905. aasta veebruaris Balti Puuvillamanufaktuuris 781 naist, 188 alaealist ja 86 last.³ Tööpäeva pikkuseks siin oli 11,5 tundi. Lõunatunnil oli töölistel keelatud vabrikust lahkuda ja nad pidid einetama otse tööpingi juures. Peale selle tuli vähemalt kolmel korral nädalas lõuna ajast puhastada masinaid. 1905. aasta juunis ilmunud VSDTP Tallinna Komitee lendlehes «Tallinna töölistele» märgiti, et madalate palkade tõttu Balti Puuvillamanufaktuuris kannatas suur osa töölisi alatoitluse all, mille tõttu töölised tihti töö juures nörkesid.⁴

Tööliste raske olukord viis nad vene proletariaadi eeskujul juba varakult võitlusse oma rõhujate vastu.

Erinevalt Peterburi, Ivanovo-Voznessenski ja teiste tööstuskeskuste töölistest, kel oli 1905.—1907. aasta revolutsiooni alguseks seljataga juba rida poliitilisi väljaastumisi, olid Tallinna tööliste väljaastumised revolutsioonieelseil aastail veel nõrgad ja kandsid põhiliselt majanduslikku iseloomu.

Üks esimestest tööliste väljaastumistest Tallinnas, millele kahtlemata avaldas mõju 1872. aastal Kreenholmis toimunud grandioosne streik, oli Lindforsi trükikoja tööliste streik 1876. aasta oktoobris. Streiki alustasid ladujad protestiks palkade alandamise vastu.

1880. aastal toimus sadamatöölise streik, millest võttis osa umbes 50 inimest. Tööliste nõudmisi päevapalga tõstmise suhtes ei rahuldatud ja nad vallandati. Ulatuslikud sadamatöölise streigid toimusid ka 1888. ja 1892. aastal.

Suurematest väljaastumistest 1880—1890-ndail aastail Tallinnas võib märkida veel 1896. aasta juulis aset leidnud sõiduvõimeeste streiki, mis kestis mitu päeva ja hal-

¹ Vt. Tallinna Linnaarhiiv, fond 195, nimistu 4, s/ü. 28, leht 77.

² Vt. «Postimees», 1892. a., nr. 17.

³ Vt. ENSV RAKA, fond 206, nimistu A1, s/ü. 148, leht 75.

⁴ Vt. Moskva Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (Moskva RAKA), Trükiste osakond, nr. 12 243.

vas tõsiselt linna transporti. Eriti suurt puudust tunti voormeestest raudteejaamades. Streigi põhjustas politsei toores omavoli.¹

Visama iseloomu omandas streigiliikumine Tallinnas XIX sajandi lõpul seoses suurte ehitustöödega. Nii alustasid 1899. aasta mais streiki umbes 400 «Dvigateli» vabriku ehitustöölised, nõudes päevapalga tõstmist 75 kopikalt 125 kopikale. Vabrikandid keeldusid nõudmisi täitmast, mispeale 40 töölised võtsid lõpparve, ülejäänud aga asusid tööle endistel tingimustel.² Kogu streigi kestel pidasid töölised eeskujulikku korda. Sellepärast ei leidnud isegi prokurör paragrahvi, mille otsa töölisi haakida. 1899. aasta novembris toimus «Dvigatelis» uus streik, millest võttis osa 2300 töölised. Kokkupõrkes töolistega sai haavata vabriku tule-tõrjeülem. Vabrikandid olid sunnitud töolistele nõudmised palga suhtes rahuldama.³

«Dvigateli» eeskujul streikisid aastail 1899—1900 ka Balti Puuvillamanufaktuuri töölised.

Käesoleva sajandi esimestel aastatel vähenes seoses tööstuskriisi puhkemisega streikide arv. Neist suuremaks kujunes 1903. aasta aprillis puhkenud sadamatöölised streik, mille organiseeris põrandaalune sotsiaaldemokraatlik ring. Ringi moodustas M. I. Kalinini võitluskooli kasvandik Nikolai Dežkin, kes töötas sel ajal sadamas kontoriametnikuna. Streik lõppes töolistele osalise võiduga.⁴ 1904. aastal streikisid «Dvigateli» ja «Volta» vabrikute töölised.

Seoses suurtööstuse tekkimise ja töölisliikumise arenemisega kujunes Tallinnas XX sajandi alguseks soodus pind marksismi ideede levimiseks.

Marksismi ideede levitajateks Tallinna töolistele hulgas olid eelkõige revolutsioonilise tegevuse pärast välja saadetud vene töölised ja üliõpilased. Ka paljud teadlikud eesti töölised, kes sajandite vahetusel hakkasid Peterburist Tallinna tulema, tegid sel alal ära suure töö. Mitmed neist, nagu Voldemar Sauemägi, Eduard Leberecht jt., olid hiljem, 1905.—1907. aasta revolutsiooni päevil VSDTP Tallinna Komitee aktiivseteks liikmeteks. Ei pea aga paika väide, mida püüdsid tõestada sots Mihkel Martna jt., nagu

¹ Vt. «Olevik», 1896. a., nr. 20 ja 21.

² Vt. Moskva RAKA, fond 102, 1899. a., s/ü. 4, osa 33, leht 1.

³ Vt. samas, leht 3.

⁴ Vt. «Proletaarne revolutsioon Eestis», 1927. a., nr. 2 (3), lk. 2—3.

oleksid esimesteks marksistideks Eestis möödunud sajandi 80-ndail aastail olnud Tallinna Raudtee Peatehastes töötanud treial Aleksander Burland ja mõned tema mõttekaaslased. Need olid tegelikult oportunistid, kes hoidusid eemale tööliste revolutsioonilisest võitlusest.

Teatud määral aitas töölisliikumisele ja revolutsiooniliste ideede levimisele kaasa Tallinnas 1882. aastal asutatud demokraatliku suunaga ajaleht «Virulane», mis käsitles oma veergudel töölisliikumise küsimusi ning avaldas mõningaid marksismi õpetust pooldavaid artikleid.

Üksikud sotsiaaldemokraatlikud ringid olid Tallinnas loodud juba möödunud sajandi 90-ndate aastate lõpul. Kuid nad ei olnud veel kuigi püsivad ja neil puudusid kogemused töölisliikumise juhtimiseks. Nii tegutses 1890-ndail aastail Tallinnas «Eesti Käsitööliste Abiandmise Seltsi» juures võrdlemisi edukalt sotsiaaldemokraatlik ring. Mitmed selle ringi liikmed, nagu Johan Umblia, Martin Laius jt., võtsid hiljem aktiivselt osa partei põrandaalusest tööst.¹

Esimesed kindlad ja elujõulised sotsiaaldemokraatlikud ringid Tallinnas tekkisid käesoleva sajandi esimestel aastatel, kui siin tegi revolutsioonilist tööd V. I. Lenini võitluskaaslane M. I. Kalinin. Töötades aastail 1901—1904 väljasaadetuna Tallinnas, asus M. I. Kalinin esimesena eesti revolutsioonilise liikumise ajaloos ühendama sotsialismi töölisliikumisega. Lühikese aja jooksul suutis ta reas Tallinna vabrikutes luua sotsiaaldemokraatlikud ringid. 1902. aastal tekkis ring Raudtee Peatehastes, kus töötas M. I. Kalinin, siis loodi ringid «Voltas», «Dvigatelis», «Wiegandis», Lutheris. M. I. Kalinini sotsiaaldemokraatlikud ringid olid internatsionaalsed, neist võtsid peale eestlaste ja venelaste osa veel lätlased, poolakad, juudid jt. Ringides loeti marksistlikku kirjandust ja V. I. Lenini poolt 1900. aastal ühtse partei loomise eesmärgil asutatud ajalehte «Iskra», mille artikleid tõlgiti ringi liikmete poolt mitmesse keelde ning levitati vabrikutes tööliste seas. Samal ajal anti välja ka esimesed lendlehed, kus paljastati tööliste raske olukorra põhjuseid ja kutsuti üles asuma võitluse isevalitsuse kukutamise eest. Üks niisugustest šapirograafil paljundatud lendlehtedest ilmus 1. mai puhul 1903. aastal. M. I. Kalininit abistas selles töös gümnaa-

¹ Vt. NLKP KK Marksismi-Leninismi Instituudi Partei Keskarhiiv, fond 124, nimistu 1, s/ü. 1967.

M. I. Kalinin töölisena Tallinnas 1903. a.

siumi õpilane Max Blumberg, hiljem üks aktiivsemaid VSDTP Tallinna Komitee liikmeid, ja mõned teised gümnaasiumi vanemate klasside õpilased. Neist õpilastest kujunes peagi sotsiaaldemokraatlik ring, mille poolt juba 1903. aasta detsembris anti välja lendleht. Selles astuti teravalt välja koolides valitseva politseiliku režiimi ja õpilaste väljaheitmise vastu.¹

M. I. Kalinini revolutsiooniline tegevus ei piirdunud ainult tööga tööliste ja õpilaste seas, vaid see haaras peagi ka talurahvast ja sõjaväeosi. M. I. Kalinini võitluskaaslane Eduard Pärdi mäletab, kuidas nad paljundasid talurahvale määratud lendlehti, milles kutsuti võitlusse mõisnikega maa ja vabaduse eest. Tallinna garnisoni soldatite ja madruste hulgas tegi M. I. Kalinini ülesandel revolutsioonilist tööd Nikolai Dežkin.²

1903. aasta algul arreteerisid tsaarivõimud revolutsioonilise tegevuse pärast M. I. Kalinini ja paigutasid ta Peterburi vanglasse. Tallinna töölised ei katkestanud sidemeid

¹ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 26, lehed 2–4.

² Vt. ENSV RAKA, fond 105, nimistu 1, s/ü. 11 707, leht 2.

M. I. Kalininiga, vaid saatsid talle toetuseks raha ja teateid oma revolutsioonilise tegevuse kohta.¹ Otseste süütõendite puudumisel vabastati M. I. Kalinin 1903. aasta juulis, ja ta tuli uuesti Tallinna, kus jätkas revolutsionilist tööd.

Selleks ajaks kasvasid tööliste sotsiaaldemokraatlikud ringid juba nii suureks, et nende töö juhtimiseks tuli moodustada ühtne keskus, milleks sai nn. tööliste Keskring. Keskringi kuulusid esindajad «Volta», «Dvigateli», Lutheri ja teistest vabrikuorganisatsioonidest, kokku kümme inimest. M. I. Kalinini juhtimisel muutus Keskring Tallinna tööliste revolutsioonilise võitluse juhtivaks keskuseks.

Võrdlemisi arvukaks kujunes sadamatöölise sotsiaaldemokraatlik ring, kuhu 1904. aasta lõpul kuulus umbes 30 inimest.²

1904. aasta algul arreteeriti M. I. Kalinin uuesti ja saadeti asumisele Olonetsi kubermangu. Kuid tsaarivõimud ei suutnud hävitada tema poolt loodud sotsiaaldemokraatlikku organisatsiooni, mis jätkas tööliste mobiliseerimist eelseisvaks võitluseks tsarismiga. Keskringi liikmete poolt anti välja mitmeid lendlehti, mida levitati vabrikutes ja isegi mõnel pool maal. Nii levitas Tallinna seltsimeeste lendlehti 1904. aastal keegi «Volta» vabriku tööline Raplas. Jüri Tallenhof jt. Rapla sotsiaaldemokraadid käisid ise paaril korral Tallinnas M. I. Kalinini juures nõu küsimas. 1904. aasta 1. mai puhul avaldas Keskring lendlehe ja korraldas 30. aprilli õhtul Russalka mälestussamba juures tööliste miitingu.³ See oli üheks esimeseks avalikuks meeleavalduseks Tallinnas. Samuti juhtisid Keskringi liikmed vabrikutöölise streike.

1904. aasta sügisel pöördusid Keskringi liikmed «Volta» vabriku administratsiooni poole trahvide tühistamise asjus ja teatasid, et nõudmise rahuldamata jätmise korral alustavad streiki mitte ainult «Volta», vaid ka teiste vabrikute töölised.

1904. aasta sügisel nimetas Tallinna tööliste Keskringiga käsikäes tegutsenud haritlastest koosnev ring end ametlikult Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei (VSDTP)

¹ Vt. EKP KK Partei Ajaloo Instituudi raamatukogu käsikirjade fond, T. A. Slovatinskaja mälestused.

² Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü 2, leht 2.

³ Vt. ENSV RAKA, fond 206, s/ü. 58, lehed 79—109.

Tallinna Komiteeks.¹ VSDTP Tallinna Komitee tööst võtsid osa Abram Lurje, Anatoli Dubois, Max Blumberg, Juhan Lilienbach ja mõned teised haritlased.

Tallinna sotsiaaldemokraatlikud töölised ja haritlased arendasid edasi M. I. Kalinini poolt loodud sidemeid partei juhtivate keskorganitega Venemaal. VSDTP Tallinna Komitee liikmed olid juba enne 1905.—1907. aasta revolutsiooni kirjavahetuses M. M. Litvinoviga.² Ühes oma kirjas 1904. aasta detsembris välismaalt, kuhu ta oli VSDTP Keskkomitee poolt saadetud tegema ettevalmistusi partei III kongressiks, soovitas M. M. Litvinov Peterburi seltsimeestel kirjutada kindluse mõttes temale aadressil, mida ta kasutab kirjavahetuses VSDTP Tallinna Komiteega.³ Samuti olid Tallinna seltsimeestel sidemed A. I. Jelizarova-Uljanovaga, V. I. Lenini vanema õega, kes oli sel ajal VSDTP Peterburi Komitee liikmena tegev ajalehe «Vperjod» toimetuses.⁴ 1904. aasta lõpul ja 1905. aastal oli VSDTP Tallinna Komitee liikmetel ühendus ka Hans Pöögelmanniga, kes sel ajal õppis Saksamaal. Hans Pöögelmann saatis salaja Tallinna põrandaalust kirjandust, sealhulgas ka enda loodud luuletusi ja mitmete tuntud revolutsiooniliste laulude ja poliitiliste brošüüride tõlkeid.⁵

Tänu M. I. Kalinini poolt rajatud sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni aktiivsele tegevusele suutsid Tallinna töölised kohe 1905.—1907. aasta revolutsiooni esimestel päevadel lülituda otsustavasse võitlusse tsarismi, mõisnike ja kapitalistide vastu.

1905. AASTA JAANUARI- JA VEEBRUARIKUU VÄLJAASTUMISED TALLINNAS

1905.—1907. aasta esimese Vene revolutsiooni alguseks said 1905. aasta 9. jaanuari verised sündmused Peterburis. Sel päeval tulid tuhanded pealinna elanikud tänavaile, et

¹ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 2, leht 4.

² Hiljem silmapaistev diplomaat ja NSV Liidu välisasjade rahvakommissar, suri 1951. a.

³ Vt. NLKP KK Marksismi-Leninismi Instituudi Partei Keskarhiiv, fond 25 ja 26, nimistu 10H, s/ü. 19 600.

⁴ Vt. NLKP KK Marksismi-Leninismi Instituudi Partei Keskarhiiv, fond 25 ja 26, nimistu 5H, s/ü. 37 203.

⁵ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 25, nimistu 2, s/ü. 1301, lehed 55—56. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni oli Hans Pöögelmann Nõukogude Liidus juhtival parteitööl.

esitada tsaarile palvekiri oma hädade kohta. Bolševike initsiatiivil võeti sellesse palvekirja sisse ka rida punkte, milles nõuti tööliste poliitiliste õiguste andmist.

Tsaar võttis töölisel vastu püssitulega, mille tagajärjel sai surma üle tuhande inimese. See päev — 9. jaanuar — läks ajalukku Verise pühapäeva nime all.

Teade tsarismi metsikust veretööst levis kiiresti üle kogu maa. Venemaa proletariaat vastas sellele massiliste revolutsiooniliste väljaastumistega.

Esimeste seas alustasid Peterburi seltsimeeste väljaastumise toetamiseks streiki Tallinna töölisel.

Juba enne 9. jaanuari veresauna oli VSDTP Tallinna Komitee saatnud mõned oma liikmed, nagu Max Blumbergi, Mihhail Polevoi jt., seoses Putilovi tehase tööliste streigiga Peterburi, et omandada vajalikke kogemusi laialulusliku streigi organiseerimiseks ka Tallinnas.¹

10. ja 11. jaanuaril puhkesid tööliste revolutsioonilised meeleavaldused «Voltas», «Dvigatelis» jm., kus levitati VSDTP Tallinna Komitee äsjatrükitud lendlehte. Lendlehes kutsuti töölisi astuma välja Peterburi proletariaadi võitluse toetamiseks.²

12. jaanuari varahommikul enne töö algust kogunes «Dvigateli» massiivsete värvate taha umbes 15 VSDTP Tallinna Komitee ja vabrikuorganisatsiooni liiget, et organiseerida tööliste väljaastumist.³ Kell 6, kui kõik töölisel olid kohale jõudnud, viidi läbi välkmiiting, millel otsustati üksmeelselt alustada streiki. Seejärel lasti aur kateldest välja, mis oli märguandeks ka teistele vabrikutele. Ähvardavana ja võimsana kostis üle ärkava linna vabrikute vile, mis kuulutas jaanuarisündmuste algust Tallinnas.

Pikas rongkäigus hakkasid töölisel liikuma kesklinna poole. Teel ühinesid nendega tselluloosivabriku töölisel. Edasi siirdus rongkäik läbi linna Lutheri vabriku juurde, siis Raudtee Peatehastesse ja mujale.

Alanud streik hirmutas politsei nii ära, et ta ei julgenud tööliste vastu välja astuda, vaid ruttas suures segaduses hoiatama pankureid, kaupmehi ja teisi liigkasuvõtjaid, et nad aegsasti sulgeksid oma ettevõtted.

¹ Vt. EKP KK Partei Ajaloo Instituudi raamatukogu käsikirjade fond, T. A. Slovatinskaja mälestused.

² Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 4, osa 31, leht 1.

³ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 2, leht 3.

Kella 9 paiku hommikul jäeti tööliste nõudmisel töö seisma gaasivabrikus, Krullis, «Voltas» ja mujal. Siis siirdusid töölisel Balti Puuvillamanufaktuuri juurde. Vabrikut kaitsesid peremeeste poolt väljakutsutud soldatid. Ohvitser oli risti ette lüües juba soldatitele käsu andnud püssilukud üles tõmmata, et töölisi mitte vabrikusse lasta. Kuid samal ajal avasid vabrikus olevad töölisel ise väravad. Meeleavaldajad valgusid sisse, töö jäi seisma.

Kella 12-ks päeval katkestasid töö kõik Tallinna vabrikud. Streigiga ühinesid sadama- ja väiketööstusettevõtete töölisel. Ajalehtede andmeil ulatus streikijate arv 10 000-le inimesele.

Eestimaa kuberner Bellegarde ei olnud sel ajal Tallinnas. Asekuberner Giers, kes tema kohuseid täitis, ei julgenud tööliste vastu kohe sõjaväge rakendada. Pealegi oli suurem osa Tallinna garnisonist saadetud Peterburi revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks. Asekuberner tegi tööliste ettepaneku valida esindajad läbirääkimiste pidamiseks. Läbirääkimistega tahtsid valitsusvõimud aega võita ja juhtida töölisi kõrvale revolutsioonilise võitluse teelt. Giers nõudis kohe Peterburist abivägesid ja andis salajase käsu aktiivsemate streikijate arreteerimiseks. Öhtuks arreteeriti 18 töölisi.

Pärast lõunat kogunesid töölisel Lausmanni heinamaale Pelgulinnas, et pidada nõu edasise tegevuse kohta. Selgitavate kõnedega Peterburi sündmuste kohta esinesid äsja saabunud VSDTP Tallinna Komitee liikmed ja keegi Peterburi üliõpilane.¹ Koosolekul loeti ette Peterburi seltsimeeste lendleht. Lendleht lõppes sõnadega: «Nõudke Asutava Kogu kokkukutsumist, poliitilisi õigusi ja 8-tunnilist tööpäeva. Maha isevalitsus ja sõda! Elagu rahvavalitsus! Elagu sotsialism!» Peterburi tööliste eeskujul koostati ka Tallinna tööliste nõudmisel, mis arutati läbi siinsamas heinamaal.

Nõudmisel koostamisel tekkisid tööliste keskel teravad vaidlused. Paljud olid ainult majanduslike nõudmisel esitamise poolt. Teadlikumad töölisel nõudsid ka poliitiliste nõudmisel ülesseadmist. Kuna enamik töölisi ei mõistnud veel õigesti poliitilise võitluse tähtsust, võeti vastu peamiselt majanduslikud nõudmisel. Seejärel valiti esindajad, kes pidid vastuvõetud nõudmisel esitama asekubernerile.

¹ Vt. «1905. aasta Eestis», Leningrad 1926. a., lk. 128.

Mõnede vabrikute töölised valisid ekslikult oma esindajateks meistreid ja teisi ülemusi, kes olid majanduslikult enam-vähem kindlustatud ega osutanud vajalikku initsiatiivi võitluses tööliste olukorra parandamise eest. Tööliste poolt valitud 80 esindajat läksid nõudmistega Toompeale, kus asus kubermangu valitsus. Asekuberner Giers keeldus tööliste nõudmisi vastu võtmast ja teatas, et ta vaatab need läbi ainult siis, kui kohe lõpetatakse streik.

Samal ajal, kui Toompeal toimusid läbirääkimised, püüdis umbes 300 inimest vabastada Toompeal asuvast kubermangu vanglast poliitvange.

12. jaanuari õhtul toimus VSDTP Tallinna Komitee ja tööliste Keskringi ühine koosolek, millest võttis osa umbes 30 inimest. Siin arutati tekkinud poliitilist olukorda ja märgiti, et alanud streigi edukaks läbiviimiseks on komiteel ja tööliste Keskringil veel vähe kogemusi ning otsustati koondada edaspidi kõik jõud ühtse juhtimise alla. Puudust kannatavate streikijate perekondade abistamiseks valiti koosolekul vastav komisjon ja eraldati komitee summadest selleks raha. Ühtlasi otsustati jätkata üldstreiki ja avaldada lendleht poliitilise võitluse tähtsuse selgitamiseks.¹

13. jaanuari hommikul kogunesid töölised uuesti Lausmanni heinamaale, kus neile teatati asekubernerite otsusest lükata tagasi tööliste nõudmised. Vaatamata sellele otsustasid töölised streiki jätkata. Et takistada provokatsiooniliste elementide kuritahtlikku tegevust linnas, valisid töölised endi hulgast ööseks tänavatele korrapidajad. Tallinna Komitee liikmed jagasid koosolekul töölistele uusi lendlehti. «Meie selja taga on suur võit, meil läks korda jätta seisma töö kogu linnas... , kuna meie tahtsime seda üheskoos,» märgiti lendlehes. «Nüüd peame meie püüdma veelgi kaugemale, peame saavutama, et meie elu muutuks tõeliselt paremaks... Meie hulgast esitati nõudmisi, mis ei küüni kuigi kaugele. Meie ridadest oli kuulda nõudmisi, millede täitmine võib meid ainult petta. Meie nõudsimine natuke lühemat tööpäeva, veidi palgalisa, trahvide kaotamist ja mõnede meistrite vallandamist. Seda on aga vähe, väga vähe. Täna lühendatakse küll meile tööpäeva, tühistatakse mõni trahv ehk vallandatakse üks või teine meister. Aga kui kauaks?» küsitakse lendlehes. «... Kui me tahame

¹ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 2, leht 3.

kindlustada omale tulevikku, siis astudes välja vabrikantide vastu peame samal ajal astuma välja ka isevalitsuse vastu. Meie peame kõigepealt nõudma sõna-, koosoleku- ja trüki-vabadust... Asutava Kogu kokkukutsumist, 8-tunnist töö-päeva ja streigivabadust. Nõuame seda kõik ja las olla see meie esimese grandioosse väljaastumise viljaks võitluses õiguste eest.

Seda soovib Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei Tallinna Komitee.

Elagu Venemaa Tööliste Partei!

Elagu sotsiaaldemokraatia!»¹

Kuberner Bellegarde, kes oli äsja Tallinna tagasi jõudnud, võttis tarvitusele kõik abinõud, et panna piir tööliste streigivõitlusele. Selles osutasid valitsusvõimudele abi ka eesti kodanlikud tegelased, kes tundsid hirmu tööliste väljaastumiste ees. Oma raamatus «Minu mälestusi Eestimaa kubernerina» märkis Bellegarde, et kui tal 13. jaanuaril oli kiiresti vaja avaldada teadaanne streikivatele töölistele, siis ei saanud ta seda teha, kuna ka trükikojad streikisid. Sellises olukorras pöördus ta kodanluse häälekandja «Teataja» toimetaja Konstantin Pätsi poole, kelle organiseerimisel õnnestus veel sama päeva lõunaks trükkida teadaanne, milles nõuti streigi viivitamatut lõpetamist.

13. jaanuari õhtul kogunesid tööliste esindajad karskusseltsi ruumidesse Mundi tänaval, kus hoolimata kubeneri ähvardustest otsustati jätkata streiki.

Samas tehtud töölikesindajate otsus töö alustamise kohta gaasivabrikus ja läbirääkimiste pidamisest vabrikuvalitsustega näitas selgesti, et Tallinna töölistel puudusid veel vajalikud kogemused visaks võitluseks vabrikantide vastu.

Järgmisel hommikul alustasid tööliste esindajad läbirääkimisi vabrikantidega. Selle võimaluse otsustas ära kasutada ka kuberner Bellegarde. Kuberner sõitis isiklikult «Voltasse», et aidata vabriku direktoritel töölisi oma nõusse meelitada. Oma kohalesõiduga püüdis Bellegarde näidata töölistele, et ta on huvitatud nende olukorra parandamisest ja püüab kaitsta tööliste huve. Kuid Bellegarde imestuseks ei võtnud teda ükski tööline vabrikuvärvast vastu, nagu ta hiljem kibestunud märkis. Koos vabriku direktoriga astus ta madalasse, poolpimedasse söögi ruumi, kus vaik-

¹ Vt. NLKP KK Marksismi-Leninismi Instituudi Partei Keskarhiiv, fond 25 ja 26, nimistu 40, s/ü. 37582, lehed 3 ja 4.

selt ja sünetena seisid töölised. Bellegarde püüdis töölisi tööle meelitada ja lubas siis asuda nende nõudmiste läbi vaatamisele. «Ärge uskuge teda! Kubernerihärra tahab meid ninapidi vedada!» hõigati tööliste hulgast. «Meie seast ei leia sa streigimurdjaid. Me jääme kindlaks oma nõudmiste juurde ja jätkame streiki!» hüüti mitmelt poolt. Bellegarde, kel ei läinud korda töölisi petta, oli sunnitud kiiresti lahkuma.

Läbirääkimised vabrikantidega ei andnud tulemusi. Valitsusvõimud aga kasutasid võidetud aega sõjavägede kohaletoomiseks ja alustasid verist pealetungi. Nii tapeti 14. jaanuari õhtul sadamas soldatite poolt noor «Dvigateli» tööline Aleksander Kasmann. 15. jaanuaril toimus verine arveteõiendamine tööliste kallal Mayeri keemiafabriku juures. Nimelt läksid töölised Lausmanni heinamaalt pikas rongkäigus Mayeri fabriku juurde, et takistada seal töö alustamist. Niipea, kui töölised jõudsid Paldiski maantee raudtee ülesõidukohale, mille lähedal asus Mayeri keemiafabrik, avati fabriku väravate ees seisvate Onega polgu soldatite poolt püssituli. Kaks töölist kukkus kohe surnult maha, neli suri hiljem haavadesse.¹

Valitsusvõimud, kes olid sõjavägede saabudes julgemaks läinud, asusid avaldama töölistele tugevamat survet. Kuberner keelas ära kõik demonstratsioonid, rahvakogunemised ja koosolekud. Pühapäeva hommikul Lausmanni heinamaale tulnud töölised aeti kasakate poolt laiali. Selliste surveabinõudega ei saavutatud aga soovitud tulemusi. Esmaspäeval, 17. jaanuaril, vaatamata ähvardustele, ei alustanud töölised tööd.

Alles siis, kui vabrikandid asusid tegema mõningaid järeleandmisi, hakkasid töölised järk-järgult tööle minema. Tallinna proletariaadi üldstreik lõppes alles 25. jaanuaril.

1905. aasta jaanuaris toimus rida väljaastumisi ka Tartus, Pärnus, Narvas ja mujal Eestis.

Pärast Tallinna tööliste jaanuaristreigi lõppemist loodi kohalike võimude poolt komisjon, kes pidi välja selgitama streigi põhjused. Komisjon tegi kindlaks, et tööliste olukord Tallinnas on väga raske ja et neid ekspluateeritakse julmalt vabrikantide poolt. Kuid faktide konstateerimisega komisjoni töö lõppeski. Vabrikandid aga tühistasid enamiku väikesi järeleandmisi ja jätkasid endiselt tööliste kurnamist.

17. veebruaril alustasid Tallinna töölised uut streiki, mis

¹ Vt. Moskva RAKA, Kohtuministeeriumi fond, s/ü. 2054, leht 11.

kestis kümme päeva. Kutsudes töölisi üles streikima, tegid VSDTP liikmed laialdast selgitustööd. Levitatavais lendlehtedes räägiti streigivõitluse tähtsusest võitluses kapitalistidega ja esitati tööliste poliitilisi nõudmisi. Samuti ilmusid 1905. aasta esimestel kuudel mitmed sõjavastased lendlehed, kus kutsuti töölisi asuma võitlusse verevalamise lõpetamise eest Kaug-Idas.

Streigivõitluse paremaks organiseerimiseks alustasid Tallinna töölised 1905. aasta veebruaris oma alaliste vabrikuvanemate valimist.

Tänu revolutsiooni esimestes lahingutes omandatud kogemustele oli tööliste veebruarikuu väljaastumine juba organiseeritum ja visam. Pärast vaidlusi valitsusvõimude ja vabrikantide vahel jõuti lõpuks kokkuleppele tööpäeva lühendamise suhtes suuremates metallivabrikutes seniselt 11-lt tunnilt 10-le tunnile, «Dvigatelis» ja Raudtee Peatehastes aga 9-le tunnile. Samuti tõsteti tööliste nõudmisel töötasu ja kaotati mõningad trahvid. See oli tööliste esimeseks suuremaks võiduks, mis aga ei osutunud püsivaks, sest vabrikandid asusid oma lubadusi peagi kärpima.

Tallinna tööliste jaanuari- ja veebruarikuu väljaastumised olid suure tähtsusega edasisele revolutsioonilisele liikumisele Eestis. Nad näitasid, et Tallinna töölised asusid ründama isevalitsust käsikäes vene proletariaadiga, et Tallinn muutus eesti proletariaadi revolutsioonilise võitluse keskuseks.

TÖÖLISTE POLIITILISED VÄLJAASTUMISED 1905. AASTA KEVADEL JA SUVEL

Tallinna tööliste revolutsioonilise liikumise edasine areng seadis VSDTP liikmete ette järjest suuremaid nõudmisi. Üha teravamini tõusis päevakorda ühtse juhtiva parteikeskuse loomise küsimus. Tööliste väljaastumised jaanuaris ja veebruaris näitasid selgesti, et ilma töölisliikumise juhtimise otsustava parandamiseta, ilma ühtse parteikeskuse loomiseta ning kogu organisatsiooni tugevdamiseta ei suuda linna seni väikesearvuline parteiorganisatsioon seista järjest kasvava töölisliikumise eesotsas. Seepärast loodi 1905. aasta märtsis-aprillis mitmes Tallinna suuremas vabrikus parteiorganisatsioonide juhtimiseks vabrikukomiteed. Samal ajal moodustati põhiliselt senise VSDTP

Tallinna Komitee ja tööliste Keskringi baasil ka uus linna-komitee.¹

Uude VSDTP Tallinna Komiteesse saatsid töölised oma esindajatena bolševikud Hans Grossmanni², Jakob Kiriku jt., kes oma organisaatorlike võimete ja teadmiste poolest paistsid silma juba revolutsiooni alguses. Nende kõrval sattus komiteesse ka rida menševikke. Revolutsiooni algul ei suutnud Tallinna töölised veel kuigi selgesti näha bolševike ja menševike vahelist võitlust kohalikus VSDTP organisatsioonis, seda enam, et sel ajal ei olnud paljud parteiliikmed isegi veel selgusele jõudnud, kas neil tuleb omaks võtta bolševike või menševike seisukohad. Pärast esimesi revolutsioonilisi lahinguid muutus võitlus bolševike ja menševike vahel teravamaks ja otsustavamaks. Mõned endise VSDTP Tallinna Komitee liikmed, kes valiti ka uude komiteesse, asusid hiljem avalikult võitlema menševike loosungite all. Seevastu paljud M. I. Kalinini kasvandikud, tööliste Keskringi liikmed jäid kindlalt bolševismi seisukohtadele.

Menševike tegevus Tallinna Komitees raskendas bolševike tööd revolutsioonilise liikumise juhtimisel. Kuid koos vabrikukomiteedega, kuhu olid enamuses valitud bolševikud, suutsid VSDTP Tallinna Komitee liikmed võidelda menševike tegevuse vastu. Bolševikud hakkasid korraldama tööliste poliitilisi väljaastumisi, andsid välja lendlehti ja teostasid oma propagandistide kaudu poliitilist selgitustööd massides.

1905. aasta kevadel ja suvel ei piirdunud Tallinna bolševike agitatsiooniline töö mitte üksnes töölistega, vaid haaras ka käsitöölisi, kooliõpilasi, talurahvast ja sõjaväeosi.

Tööliste veebruariväljaastumine, mille tulemuseks oli üksikute järeleandmiste tegemine vabrikantide poolt, ei rahuldanud töölisi, vaid innustas neid edasisele revolutsioonilisele võitlusele. Tõsi küll, 1905. aasta kevadel ei omandanud tööliste streigivõitlus niisugust massilist iseloomu, nagu sel oli jaanuaris, kuid nüüd võis märgata töölisliikumises enam sihikindlust ja organiseeritust.

Tööliste üksmeelse ja kindla nõudmise peale oli uus

¹ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 2; leht 6.

² Hans Grossmann elab praegu Moskvast ja on personaalpensioonär. 1905.—1907. a. revolutsiooni 50. aastapäeva puhul autasustati teda kui aktiivset revolutsionääri Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga.

Eestimaa kuberner Lopuhhin sunnitud märtsi algul vabastama jaanuaris arreteeritud töölised.¹ 17. märtsil esitas rühm tööliste esindajaid kubernerile nõudmise, et viimane vabastaks haigla maksust ravilolevad töölised, kes olid haavata saanud 15. jaanuari kokkupõrkes Mayeri keemiafabriku juures.

Ulatuslikumad väljaastumised 1905. aasta kevadel toimusid 30. märtsil «Dvigateli» ja «Wiegandi» vabrikutes, kus töölised astusid üksmeelselt välja vihatud meistrite vastu, ajasid nad kotti ja kärutasid vabrikust välja. Tööliste protestiavaldused sellises vormis olid siis väga levinud. Kuberner saatis vabrikutesse kiiresti sõjaväeosad. Järgmisel päeval vallandati «Dvigateli» administratsiooni poolt 9 töolist, keda peeti toimepandud «kuritöö» peasüüdlasteks. Protestantsi vabriku administratsiooni sellise teguviisi vastu alustasid «Dvigateli» töölised streiki, nõudes meistri vallandamist. Nad teatasid, et kui vallandatud seltsimehi ei võeta kohe tööle tagasi, siis vallandatagu neid kõiki. Vabriku administratsioon oli sunnitud tööliste järele andma. Vallandatud töölised võeti tööle tagasi. Meister aga lasti lahti.²

«Wiegandi» vabrikus vallandati meistri kottiajamise pärast ligi 60 töolist. Ja kui töölised astusid seltsimeeste kaitseks ühiselt välja, kuulutas «Wiegandi» administratsioon 4. aprillil välja lokaudi, mis kestis 20. aprillini. Pärast kõigi tööliste vallandamist võtsid vabrikandid tööle tagasi ainult neid töölisi, keda nad ei pidanud «kahtlasteks». Sellise valiku järgi jäeti töötähta umbes 100 töolist. Tööjõu vähenemisest tekkinud raskustest püüdsid vabrikandid üle saada sel teel, et sundisid töölisi töötama ületunnitöö korras. Kuid see ei läinud peremeestel korda. Bolševike initsiatiivil tulid «Wiegandi» tööliste appi linna teiste vabrikute töölised. 28. aprilli õhtupoolikul kogunesid töölised «Wiegandi» vabriku juurde ja esitasid nõudmised ületunnitöö kaotamise ja vallandatud tööliste tööle tagasi võtmise kohta. Tööliste üksmeelsel väljaastumisel oli suur jõud. «Wiegandi» vabriku administratsioon oli sunnitud täitma tööliste nõudmised.³

Tööliste streigivõitluse peatamiseks otsisid vabrikandid

¹ Vt. ENSV RAKA, fond 206, s/ü. 148, leht 78.

² Vt. ENSV RAKA, fond 206, s/ü. 148, lehed 81—84.

³ Vt. sealsamas, leht 93.

ja kohalikud võimud kõikvõimalikke abinõusid. Eriti agaralt tegutsesid nad enne 1. maid. 29. aprillil arreteeris politsei ühe aktiivsema Tallinna töölisvanema, «Dvigateli» töölise Karl Mõtuse, kel oli tööliste seas suur autoriteet. Karl Mõtus valdas eesti, läti, vene ja saksa keelt. Läbiotsimisel leidis politsei tema juurest tõlkimisel olevad VSDTP Riia Komitee lendlehed ja paljude allkirjadega tööliste kollektiivse otsuse loobuda alkoholsete jookide tarvitamisest.¹ Saanud teada Karl Mõtuse arreteerimisest, kuulutasid «Dvigateli» töölised välja protestistreigi.

Tööliste väljaastumiste mõjul lülitusid 1905. aasta kevadel revolutsioonilisse liikumisse ka kooliõpilased ja käsitöölised. Märtsis tekkisid mitmes Tallinna koolis õpilaste ringid. 2. aprillil andsid õpilased välja oma lendlehe. Selles olid esitatud 12 punktist koosnevad nõudmised, milles astuti välja direktorite omavoli vastu, nõuti politseilise järelevalve kaotamist, õpilaste korterite läbiotsimise keelamist jne.²

Oma nõudmistega esinesid ka käsitöölised. 21. aprillil alustasid streiki Tallinna rätsepad ja õmblejad, nõudes palga suurendamist ja tööpäeva lühendamist.

Peale tööliste streigivõitluse juhtimise tegid Tallinna bolševikud agitatsioonilist tööd ka sõjaväeosades. Juba veebruari lõpul levitati kasarmutes Tallinna Komitee lendlehte, milles kutsuti soldateid ühinema revolutsioonilise liikumisega. «... Kui kord kõlab Tallinna tänavail «Maha isevalitsus!»» öeldi lendlehes, «siis peab see leidma vastukaja ka teie ridades.»³ Hulgaliselt levitati lendlehti soldatite seas 1905. aasta märtsis.⁴

Suurt tähelepanu pöörasid Tallinna bolševikud ka revolutsioonilisele tööle maal, eriti seoses kevadiste hooajatoode algusega. Tallinna Komitee lendlehtedes kutsuti talurahvast asuma võitlusse mõisnike vastu. Oma ettekandes siseministrile 28. märtsist 1905 oli kuberner Lopuhhin sunnitud tunnistama, et Harjumaa mitmetes Tallinna lähedastes mõisates on mõisatöölise meeleolu väga revolutsiooniline, mille põhjuseks kuberner pidas

¹ Vt. Moskva RAKA, Kohtuministeeriumi fond, s/ü. 317, lehed 2—3.

² Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 5, osa 48, lehed 29—30.

³ Vt. samas, leht 19.

⁴ Vt. Moskva RAKA, Kohtuministeeriumi fond, s/ü. 317, lehed 9—10.

agitaatorite tegevust ja lendlehtede levitamist.¹ Oma mälestustes märgib Hans Grossmann, et Tallinna Komiteel olid maal kindlad inimesed, kes tegid kohapeal revolutsioonilist tööd. Uheks aktiivseks revolutsionääriks Kose ümbruses oli endine Narva tööline Jüri Eenok, keda rahvas tundis «Pildi Jüri» nime all.² Agitatsioonitööd maal tegid ka mitmed Tallinna töölised, nagu Lutheri vabriku tööline Mäe Jüri jt.³ 1906. aastal loodi VSDTP Tallinna Komitee juurde koguni vastav osakond, nn. «maarajoon», mille ülesandeks oli talurahva revolutsioonilise liikumise juhtimine reas Põhja-Eesti maakondades. Aktiivsemaks tegelaseks «maarajoonis» oli tööline Tõnu Tõldsepp. Komiteel olid tihedad sidemed ka revolutsionäär Mihkel Aitsamiga Vigalast.⁴

Suureks abiks eesti bolševikele tööliste poliitilisel kasvatamisel ja organiseerimisel olid VSDTP Peterburi ja Riia organisatsioonid. Sidemed Peterburi parteikeskusega tugevnesid pidevalt alanud revolutsiooni käigus. Sellest räägivad faktid politsei materjalides, ajakirjanduses ja ka revolutsioonilisest liikumisest osa võtnud isikute mälestused.

1905. aasta kevadel külastasid Tallinna mitmed Peterburi bolševikud, kes andsid töölistele edasi vajalikke kogemusi ja näpunäiteid revolutsioonilise liikumise paremaks organiseerimiseks.

1905. aasta kevadel hakkasid bolševikud korraldama massilisi tööliste poliitilisi meelevaidusi ja koosolekuid. Vanad revolutsionäärid, kes neist osa võtsid, räägivad, et selleks kasutati politsei poolt lubatud «rohelises käimise» õigust. Need koosolekud toimusid tavaliselt pühapäeviti mitmel pool äärelinnas.

Esimene selline suurem koosolek toimus 24. aprillil Rahu mäel, millest võttis osa üle 1000 tööliste. Koosolekul otsustati tähistada ülemaailmset tööliklassi püha — 1. maid poliitilise streigiga ja nõuda vabrikantidelt vallandatud

¹ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 2550, osa 35, lehed 6—7.

² Vt. EKP KK Partei Ajaloo Instituudi raamatukogu käsikirjade fond, H. Grossmanni mälestused. Moskva Riiklik Sõja-ajaloo Kesk- arhiiv (Moskva RSAKA), fond 9—1, 1909. a., nimistu 6/07, s/ü. 10/20, leht 60. 1906. aasta jaanuaris lasti J. Eenok koos mitme Tallinna töölisega Viljandis maha.

³ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 18, osa 57, leht 12.

⁴ Vt. EKP KK Partei Ajaloo Instituudi raamatukogu käsikirjade fond, H. Grossmanni mälestused. Eesti revolutsioonilise tööliikumi tuntud tegelane M. Aitsam tapeti parunite ja eesti valgekaartlaste poolt 11. detsembril 1917. aastal Püssi mõisa ülevõtmisel.

töölise tööle tagasivõtmist. Kohalike bolševike kõrval esinesid kõnedega ka Peterburist tulnud seltsimehed.¹ Sel ajal kandsid kõnelejad tavaliselt prille, maski või parukat, et mõni politsei agent neid pärast ära ei tunneks ja arreteerida ei saaks. Koosolekul lauldi revolutsioonilisi laule. Selleks levitati töölise seas Tallinna Komitee poolt trükitud laulikuid, samuti laululehti.

1. mai demonstratsiooni organiseerimiseks toimus 29. aprilli õhtul bolševike salajane koosolek, millest võttis osa umbes 15 inimest. Koosolekul otsustati 1. mai demonstratsioon läbi viia poliitiliste loosungite all. Samuti märgiti koosolekul, et töölised peavad streigiga kohal hoidma sõjavägesid, et kohalikud võimud ei saaks neid vajaduse korral saata Peterburi töölise mahasurumiseks.² Streiki otsustati alustada 30. aprillil, millest teatati tööliste vastavas lendlehes.³

30. aprillil kell 2 päeval katkestasid töölised töö Tallinna vabrikutes ja enamikes töökodades. Streigiga ühinesid ka kõik 36 linna hoburaudtee konduktorit ja kutsarit. Tallinna hoburaudtee kuulus sel ajal ühele Belgia kompaniile, kes töölise ränga rõhumise arvel löikas suuri kasumeid.

Õhtul kogunes mitu tuhat töolist, teenistajat ja õpilast Kadriorgu suurele 1. mai miitingule. Russalka mälestus-samba jalal esinesid poliitiliste kõnedega mitmed miitingust osavõtjad. Kõnedes ja sõnavõttudes nõuti töölise olukorra parandamist, 8-tunnilise tööpäeva kehtestamist, haigekassade asutamist, koosolekute, trüki- ja sõnavabadust. Miiting lõppes alles öösel. Hoolimata vihmast läksid töölised linna tagasi täies korras, lippude lehvides ja revolutsioonilisi laule lauldes. Rongkäik möödus Kadrioru lossi eest ja pöördus sealt linna. Kohalikud võimud otsustasid rongkäigu relvadega laiali ajada. Umbes 30-meheline piirivalve ratsaüksus ehk «rannavahid», nagu neid sel ajal nimetati, seisis juba 29. aprilli õhtust peale saduldatud hobuste juures valvel, et esimese käsu peale rahva kallale söösta. Kui rongkäik jõudis Narva maantee kitsarööpmelise raudtee ülesõidukohale, tormasid politseinikud ja rannavahid eesotsas politseimeister Norbekoviga hoiatuseta rahva

¹ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 4, osa 31, leht 36.

² Vt. samas, leht 91.

³ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 109, leht 98.

peale.¹ ««Halastamatult maha suruda! Laiali ajada! Ja kui ei lähe, otsa ajada!» karjus ta tulises raevus, nagu oleksid töölised tal viimase sineli seljast võtnud,» kirjutab sellest juhtumist Juhan Madarik romaanis «Vabariik».

Relvi töölistel ei olnud, kuid nii mõnigi ratsamees langes tööliste kivide ja kaikahoopide all sadulast. Ka mitmed demonstrandid said haavata.

Hoolimata sellisest arveteõiendamisest kogunesid 1. mail tuhanded töölised miitingule Nõmmel, kus üksmeelselt avaldati protesti alatu kallaletungi vastu.

Pärast 1. maid ilmunud lendlehes paljastasid Tallinna bolševikud kallaletungi korraldajaid ja mõistsid hukka linna volikogu, kes ei teinud midagi ettekavatsetud kallale- tungi ärahooldmiseks.² Ka protestikirjas, millele oli alla kir- jutanud üle 1000 tööliste, avaldati pahameelt linna voli- kogu aadressil.

1. mai poliitiline streik näitas kujukalt Tallinna tööliste teadlikkuse kiiret kasvu. Paljud töölised, kes nüüd avalik- kult süüdistasid kodanlikke tegelasi, olid veel märtsi algul nende mõju all ja läksid kirjude laternatega ära saatma ametist lahkunud kuberner Bellegardet, keda nad pidasid ekslikult oma «eestseisjaks».

1. mai poliitiline demonstratsioon Tallinnas oli proletari- aadi esimeseks suuremaks poliitiliseks väljaastumiseks Eestis, millele järgnes 1905. aasta kevadel ja suvel mit- meid tööliste poliitilisi koosolekuid ja demonstratsioone.

Üheks suuremaks poliitiliseks sündmuseks kujunes Tal- linna tööliste koosolek 22. mail Nõmmel Valdeko metsas, kus üliõpilane Aleksander Keskküla jt. selgitasid töölistele VSDTP programmi ja jagasid välja selle trükitud eksem- plare. Koosoleku korraldas äsjaloodud Tallinna tööliste vanemate nõukogu koos VSDTP Tallinna Komiteega. Koos- oleku puhul avaldatud VSDTP Tallinna Komitee lendlehes «Kõigile Tallinna töölistele» anti ülevaade tööliste revol- sioonilisest liikumisest Venemaal ja esitati poliitilised nõud- mised trüki-, sõna- ja koosolekuvabaduse ning isikupuutu- matuse kohta. Lendleht lõppes loosungitega: «Maha ise- valitsus!», «Elagu rahvasaadikute kogu!», «Elagu demo- kraatlik vabariik!»³

¹ Vt. Moskva RAKA, Kohtuministeriumi fond, s/ü. 2073, leht 2 ja fond 102, s/ü. 4, osa 31, lehed 87—89.

² Vt. Moskva RAKA, Trükiste osakond, nr. 12 242.

³ Vt. samas, nr. 12 239.

**Wenemaa
Sotšialdemokratiline Töölaliste Partei.**

„Rõõgi maade proletarlatel, ühinege!“

**Wenemaa Sotšialdemo- ©
© kratlise Töölaliste Partei
Programm.**

Vastu võetud Partei teisel kongressil, a. 1903.

W S.-d. T P. Tallinna Komitee väljanne.

VSDTP programmi tiitelleht.

1905. aasta suvel tööliste streigivõitlus jätkus, omandades järjest kindlama iseloomu.

Organiseeritult ja visas võitluses möödus 27. mail alanud Mayeri keemiavabriku tööliste streik. Streigi käigus arreteeriti 5 töolist, keda karistati lühiajalise vangistusega väljaastumise eest streigimurdja Kamperi vastu.¹ Juuni esimestel päevadel puhkes «Wiegandi» vabriku kollektiivi streik, mis tööliste üksmeelse väljaastumise tulemusena lõppes nende täieliku võiduga.

Vabrikutööliste kõrval hakkas revolutsioonilisest võitlusest järjest rohkem osa võtma käsitöölisi ja teenistujaid. Mai lõpul ja juunis streikisid korduvalt pagaritöölised.

¹ Vt. «Valgus», 1905. a., nr. 29.

Rotermanni jahuveski ja ladude voorimehed, äriteenijad ja sellid.

Aktiivselt lülitusid 1905. aasta suveperioodil revolutsioonilisse võitlusse Tallinna reidile tulnud sõjalaevade madrused. Suvel toimusid Tallinna ümbruses — Stroomi rannas, Russalka lähedal ja mujal — revolutsiooniliste madruste koosolekud ja miitingud, kus madrused ja soldatid nõudsid oma olukorra parandamist, vihatud ülemuste lahtilaskmist jms. 29. juunil näiteks astus Tallinnas halva toidu pärast välja üle 700 madruse.¹

Tallinna bolševike mõju süvenes suvekuudel ka maal. Reas sel perioodil ilmunud VSDTP Tallinna Komitee lendlehtedes «Seltsimeestele põllutöölisele!», «Mõisa tööliste!» jt. paljastasid bolševikud tsarismi rahvavaenulikku poliitikat, valgustasid tööliste ja talurahva revolutsioonilist võitlust Venemaa teistes kubermangudes ning kutsusid talurahvast võitlusse oma poliitiliste õiguste eest.

VSDTP Tallinna Komitee arutas suveperioodil sageli tööliste revolutsioonilise võitluse organiseerimise ja juhtimise küsimusi. Komitee koosolekuid peeti Lasnamäel, Pirital ja mujal äärelinnas. Vahel peeti koosolekuid merel paadis või sõideti saartele. Komiteel oli ka oma trükikoda.

Eriti vastutusrikas töö revolutsioonilise liikumise tõusu perioodil langes vabrikukomiteedele, kes olid kohtadel tööliste majandusliku ja poliitilise võitluse organiseerijaiks. Suveperioodil toimusid «Dvigateli» tööliste arvukad väljastumised, mida juhtisid vabrikukomitee liige Jakob Kirik ja teadlikud töölisel, nagu Aleksander Altdorf² jt. Juuni lõpul puhkes suurem streik Balti Manufaktuuris, kus tööliste olukord oli väljakannatamatult raske.

Suursündmuseks Tallinna tööliste kujunes bolševike organiseerimisel 24. juunil korraldatud massimiiting Nõmmel, millest võttis osa umbes 10 000 inimest.³ Miitingule mindi mööda Pärnu maanteed võimsas kolonnis punalippude all. See oli üks esimesi demonstratsioone, kus mitmevärviliste vabrikulippude keskel lehisid punased võitluslipud.

¹ Vt. «1905. aasta Eestis». Leningrad 1926. a., lk. 172.

² Aleksander Altdorf elab praegu Tallinnas. Hiljuti autasustas teda NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium aktiivse osavõtu eest 1905.—1907. a. revolutsioonilisest liikumisest Tööpunalipu ordeniga.

³ Vt. Moskva RAKA, Kohtuministeeriumi fond, s/ü. 315, lehed 5, 6.

Vana Tallinna tänavail kõlas uljalt revolutsiooniline laul «Marseljees»:

«Kauem raudu me kanda ei taha,
Ike kaelast ja köidikud käest!
Üles, orjuseahelad maha,
Viime võidule priiuse väed!...»

Miitingul esinesid kõnedega Max Blumberg, Mihhail Polevoi ja VSDTP Riia Komitee esindaja. Sellel koosolekul tutvusid Tallinna töölised ajaloolise VSDTP III kongressi otsustega, mis toimus 1905. aasta aprillis Londonis, kus bolševikud töötasid V. I. Lenini juhtimisel välja strateegilise plaani revolutsiooni võidukaks läbiviimiseks ja määrasid kindlaks selles proletariaadi kui juhi ülesanded. Kuna Eestist ei olnud kongressist osavõtjaid, siis selgitasid selle otsuseid Riia ja Peterburi bolševikud, ja õpetasid, kuidas neid kohapeal ellu viia.

Tallinna tööliste revolutsioonilise võitluse hoogustumine tegi tõsist muret kubernerile ja teistele tsaariametnikele. Võitluse nurjaajamise eesmärgil pani politsei ööl vastu 9. juulit linnas toime arreteerimisi. Vangistati üle 30 aktiivse töölise.¹ Sealhulgas arreteeriti ka suurem osa VSDTP Tallinna Komitee liikmetest, nagu Eduard Leberrecht, Max Blumberg, Mihhail Polevoi, Tallinnas viibinud VSDTP Riia Komitee esindaja jt. Vabrikukomiteede liikmed jäid enamuses arreteerimisest kõrvale, ja nii suutsid töölised vaatamata raskele löögile jätkata revolutsioonilist võitlust.

19. juulil vastasid «Dvigateli», «Volta», Fr. Krulli ja teiste Tallinna vabrikute töölised, käsitöölised ning teenistujad, kokku üle 6000 inimese, repressioonidele poliitilise üldstreigiga.² Raevunud töölised kogunesid Raekoja platsile ja Uuele turule, kus nad nõudsid poliitiliste vangide viivitamatut vabastamist.

20. juulil toimus 2000 töölise osavõtul Stroomi rannas koosolek, kus esitati kubernerile uuesti nõudmine poliitvangide vabastamise kohta ja otsustati korraldada 24. juulil ülelinnaline miiting poliitilise võitluse küsimuste läbiarutamiseks.³ Tööliste nõudmiste toetamiseks korraldasid

¹ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 1800, osa 57, leht 12.

² Vt. ENSV RAKA, fond. 206, s/ü. 148, leht 115.

³ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 4, osa 31, leht 133.

eeluurimisvanglas olevad seltsimehed 22. ja 23. juulil nälgastreigi.

Pühapäeval, 24. juulil toimus Mustamäel suur miiting, millest võttis osa mitu tuhat töölisi.¹ Bolševikud valgustasid tööliste revolutsiooniliste sündmuste käiku Odessas, Lodzis ja mujal Venemaal, kus tööliselid olid asunud relvadega oma õiguste kaitsmisele. Miitingu lõpul otsustati minna linna vabastama arreteerituid. Praeguse V. Kingisepa tänava ja Pärnu maantee nurgal tungis tööliste rongkäigule kallale umbes 50 kasakat politseimeister Norbekovi juhtimisel. Kasakad püüdsid töölisi mõõkade ja püssitulega laiali ajada. Tekkinud kokkupõrkes sai haavata ohvitser ja mitu kasakat. Vihatud politseimeister tõugati troskast maha ja kasakahobused sõtkusid tal jalaluu kahest kohast katki. Hiljem andis tsaar Nikolai II Norbekovile kui kannatada-saanule 1000 rubla «valuraha» ja neljanda järgu Püha Vladimiri ordeni.²

Et sundida streikivaid töölisi tööd alustama, paigutati kubeneri käsul mitmesse Tallinna suuremasse vabrikusse sõjaväeosad. Kuid töölised ei alustanud tööd, vaid nõudsid südilt sõjavägede eemaldamist vabrikutest, mida vabrikandid olid sunnitud ka tegema.³

21. juulil alustasid streiki Balti Puuvillamanufaktuuri töölised, kes Riia, Moskva ja teiste linnade tekstiilitöölised eeskujul nõudsid töötasu suurendamist. Vabrikandid ei täitnud tööliste nõudmisi ja kuulutasid välja lokaudi, mis kestis üle kuu aja. Teiste vabrikute töölised toetasid materiaalselt töötajäänud töölisi ja veensid neid vabrikantidele mitte järele andma. Tallinna bolševikud andsid välja lendlehe, milles kutsuti üles teiste vabrikute töölisi alustama solidaarsusstreiki. Selle organiseerimisel tegid suure töö ära puuvillavabriku naistöölised Emilie Limbervek⁴, Ida Mägi ja teised, kes partei linnakomitee ülesandel käisid reas Tallinna vabrikutes olukorda selgitamas.

17. augustil puhkes Tallinnas üksmeelne protestistreik, millest võtsid osa tuhanded töölised. Streigi tagajärjel olid vabrikandid 29. augustil sunnitud avama Balti Puuvilla-

¹ Vt. ENSV RAKA, fond 139, s/ü. 1887, leht 10.

² Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 4. osa 31, leht 144.

³ Vt. ENSV RAKA, fond 206, s/ü. 148, leht 117.

⁴ Emilie Limbervek (Limberg) elab praegu Leningradis. Hiljuti aitasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium teda aktiivse osavõtu eest 1905.—1907. a. revolutsioonilisest liikumisest aukirjaga.

Emilie Limbervek (Limberg).
(foto 1908. a.)

manufaktuuri ukseid. Tallinna tööliste üksmeelne väljaastumine puuvillavabriku tööliste nõudmistele kaitseks näitas tööliste poliitilise aktiivsuse suurt kasvu ja seda, kuivõrd tugevaks jõuks osutub proletariaat siis, kui ta astub välja üksmeelselt.

1905. aasta suveperioodil toimusid tööliste väljaastumised ka Tartus, Pärnus, Viljandis ja Valgas.

Tallinna tööliste revolutsiooniline võitlus jätkus sügisel uue hooga ja kasvas oktoobrikuus Venemaa revolutsiooniliste sündmuste mõjul poliitiliseks üldstreigiks.

Suvised revolutsioonilise võitluse käigus õppisid Tallinna töölised paremini tundma oma vaenlasi — tsaari ja kapitaliste — ja veendusid oma kogemuste najal bolševike loosungite õigsuses.

OKTOOBRIKUU POLIITILINE ÜLDSTREIK

1905. aasta oktoobrikuu esimestel päevadel streikisid Tallinnas mitme suurema vabriku töölised. Eriti üksmeelse ja organiseeritud ilme omandas «Dvigateli» tööliste võitlus, keda vabrikandid ähvardasid ettevõtte sulgemisega tänavale heita. Neil päevil levitatavais VSDTP Tallinna Komitee lendlehtedes tutvustati Putilovi, Obuhhovi ja teiste

Venemaa suuremate vabrikute tööliste kangelaslikku võitlust ning kutsuti Tallinna töölisi üles valmistuma poliitiliseks väljaastumiseks.

Tõuke Tallinna proletariaadi väljaastumisele andsid revolutsioonilised sündmused Moskvast.

Oktoobrikuu algul puhkes streik Moskva—Kaasani raudteel ja kandus kiiresti üle kogu maa. 13. oktoobril algas streik ka Balti raudteel. Veel samal õhtul kutsusid bolševikud Tallinnas «Estonia» saalis kokku raudteelaste koosoleku, millest võttis osa ka sadakond töolist raudtee töökodadest. Koosolekul valiti streigikomitee, arutati läbi ning kiideti heaks Venemaa raudteelaste nõudmised poliitiliste vabaduste kohta ja otsustati streikida kuni nende täitmiseni valitsusvõimude poolt. Koosolek lõppes hüüetega «Maha isevalitsus!», «Elagu demokraatlik vabariik!»¹

14. oktoobril kasvas alanud streik poliitiliseks üldstreigiks. Bolševike kutsel jätsid töö seisma kõik Tallinna vabrikud. Koos streikivate töölistega tulid tänavale posti- ja telegraafiametnikud, hoburaudtee teenistujad ja õpilased. «Dvigateli» tööliste initsiatiivil korraldati linnas suur demonstratsioon. Pärast demonstratsiooni võtsid töölised linna relvakauplustest relvad, et osutada vajaduse korral vastupanu formeeritavale parunite mustsajalisele «omakaitsele».

Streigi tõttu gaasivabrikus mattus linn õhtul pimedusse. Nagu 1905. aasta jaanuaris, nii ka nüüd kasutasid seda ära provokaatorid, kes püüdsid tekitada linnas segadust. Korda rikkusid ka purjus ohvitserid. Kuberneril ja kodanliku linnavolikogu liikmetel ei jäänud muud üle, kui usaldada korrapidamine linnas tööliste hoolde. 15. oktoobri keskpäeval organiseeris VSDTP Tallinna Komitee suure tööliste koosoleku. Vastukaaluks menševikele, kes püüdsid veenda töölisi piirduma ainult rahuliku streigiga, võitlesid bolševikud poliitiliselt streigilt relvastatud ülestõusule ülemineku eest. Bolševike juhtimisel nõudsid töölised koosolekute, trüki- ja sõnavabaduse kehtestamist, poliitiliste vangide vabastamist ja sõjaväepatrullide eemaldamist tänavatelt.² Korrapidamise linnas lubasid töölised enda peale võtta ainult sel tingimusel, kui kuberner täidab need nõudmised. Hirmunud kuberner oli sunnitud järele andma.

¹ Vt. «Teataja», 1905. a., nr. 225.

² Vt. Tallinna Linnaarhiiv, fond 195, nimistu 2, s/ü. 1003, leht 1.

Ohtul vabastas ta umbes kümme poliitvangi, nende hulgas 1905. aasta juulis arreteeritud VSDTP Tallinna Komitee liikmed-bolševikud Mihhail Polevoi, Eduard Leberecht jt. See oli tööliste suur võit, mis andis tugeva hoobi menševikele, kes pärast juulikuu arreteerimisi olid hakanud agaralt tegutsema.

16. oktoobri varahommikul toimus Vanaturu kaelas VSDTP Tallinna Komitee järjekordne koosolek, kus töötati välja päeval toimuva miitingu päevakord ning arutati trükikoja ja töölisajalehe asutamise küsimust.¹

Koosolekute korraldamine olukorras, kus tööliselid olid linna tegelikeks peremeesteks, oli ebaõige. Sellega kaotati palju väärtuslikku aega ja anti valitsusvõimudele mahti valmistuda pealetungiks töölistele.

Hommiku saabudes tuli mitu tuhat Tallinna töolist, teenistajat ja õpilast kavatsetud miitingule Lausmanni heinamaal. Tööliste poolt nõuti relvade andmist rahva kätte, sõjaväepatrullide viivitamatut eemaldamist tänavatelt ja Max Blumbergi, Karl Mõtuse ja ülejäänud poliitvangide vabastamist.

Tööliste esindajate poolt esitati nimetatud nõudmised linnavolikogule, kuna miitingust osavõtjad siirdusid vastust ootama Uuele turule, kus miiting jätkus.

Tööliste üksmeelsest väljaastumisest kokkunud linnavolikogu kodanlikud tegelased ruttasid tööliste uute nõudmistega kubernerile juurde. Kuberner oli juba hommikul andnud sõjaväeosadele käsu kõik tööliste väljaastumised relvade abil halastamatult maha suruda. Seda tuletasid talle meelde ka paanikasse sattunud linnavolikogu tegelased Lender ja Hiatsintov. «Nende viimased sõnad minule,» märkis kuberner Lopuhhin 20. oktoobri ettekandes siseministrile, «seisid selles, et nüüd on vaja rahvahulk relvade jõuga halastamatult laiali ajada. Linnapea (Hiatsintov — E. K.) aga avaldas koguni arvamust, et kas poleks kindlam kohe käiku lasta sõjaväeosades olevad kuulipildujad.»²

Tööliste veristamise eesmärgil koondati sõjaväeosadest ustavaks jäänud soldatid aegsasti Viru tänava alguses olevasse tuletõrjehoovi. Niipea, kui miiting Uuel turul algas, ruttas mainitud sõjaväeosa kapten Mironovi juhtimisel turu äärde ja alustas hoiatamata rahulikust miitingu

¹ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 2. leht 9.

² Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 1350, osa 50, lehed 57—63.

gust osavõtjate tulistamist. Viimaste uurimuste põhjal on kindlaks tehtud, et Uuel turul surmasaanuid ja haavadesse surnuid oli rohkem kui 90 inimest.¹

Mitmel pool teatakse rääkida, et laskjate ridades olevat olnud ka soldatisinelitesse rietatud parunivõsukesti. Vana revolutsioonäär Aleksander Altdorf jutustas, et töölisi oli hoiatanud keegi paruni teenijatüdruk, kes juhuslikult kuulis pealt paruniproua ja tema poja jutuajamist, milles viimane oli uhkustanud, et nad minevat täna töölisi laskma.² Teati ka rääkida, et mõnel pool parunite juures põletati pärast Uuel turul toimunud tulistamist soldatiriideid.

Need jutud polnud sugugi alusetud, ja lõpuks, 1906. aasta juulis lobisesid parunid ise oma ajalehes «Revalsche Zeitung» välja, et «saksa noored mehed ilma asjata timuka ametist osa on võtnud». Nähtavasti olid nad pahased, et nende pojakesi ei autasustatud keisri poolt, nagu autasustati timukas Mironovit ja mõningaid teisi veretöö süüdlasi.

Oma erakorralisel istungil 17. oktoobril nõudis linnavolikogu veretöö süüdlaste «karmi karistamist» ja lubas anda rahalist toetust langenute perekondadele. Tegelikult ei teinud volikogu midagi olulist ära.

17. oktoobril toimus Puuvilja tänaval VSDTP Tallinna Komitee koosolek. Koosolekul mõisteti teravalt hukka töörahva timukad ja otsustati teha korjandusi matuste korraldamiseks ning tapetute ja haavatute perekondade abistamiseks.³

Järgmisel hommikul avaldasid bolševikud lendlehe soldatitele, milles valgustati nende rasket olukorda. «Visake seljast töörahva timuka riided,» öeldi selles, «ja tulge üle meie poole, . . . rahva poole!»⁴ Revolutsioonilist selgitustööd aitasid sõjaväeosades teha ka revolutsioonilised soldatid ise, kes võtsid osa tööliste koosolekutest «Estonias», miitingust Uuel turul jm. Reas järgnevais VSDTP Tallinna Komitee lendlehtedes, nagu «Soldatitele», «Kõigile Tallinna soldatitele ja madrustele» jt. kutsuti soldateid ja madruseid looma revolutsioonilisi võitlusgruppe ja asuma koos töölistega võitlusse tsarismi vägivalga vastu.

¹ Vt. «Революция 1905—1907 гг. в Эстонии», Сборник документов и материалов, Таллин 1955 г., стр. 602.

² Sm. A. Altdorfilt vestluses üleskirjutatud andmed.

³ Vt. «1905. aasta Eestis», Leningrad 1926. a., lk. 111.

⁴ Vt. Moskva RAKA, Trükiste osakond, nr. 12 286.

1905. aasta oktoobris tõusis revolutsioonilise liikumise laine kogu Venemaal kõrgele. Revolutsiooni otseseks mahasurumiseks ei jätkunud tsaaril jõudu ja ta asus laveerimise teele. 17. oktoobril kirjutati tsaari poolt alla manifestile, milles lubati rahvale tagada demokraatlikud vabadused. Bolševikud paljastasid selle tsarismi järjekordse manöövri ja selgitasid töölistele, et manifestiga tehakse ainult ajutisi järeleandmisi.

Kui vähesed need järeleandmised ka ei olnud, asusid töölisel need bolševike kutsel kasutama relvastatud ülestõusu ettevalmistamiseks. Selles suhtes oli manifest töölistele hinnatavaks võiduks, mis andis neile palju suuremad võimalused revolutsiooniliseks tegevuseks. Mitte asjata ei nimetanud Tallinna töölisel neid päevi 17. oktoobrist kuni sõjaseaduse kehtestamiseni 10. detsembril «vabaduse päevadeks».

Kodanlus, keda manifest täielikult rahuldab, läks nüüd avalikult üle kontrrevolutsiooni laagrisse. Kodanluse näälkandja «Teataja» kutsus toetama tsaari manifesti ja mitte enam «mässama», seletades, et küllap 16. oktoobri veretöö süüdlasi «õige kohtu poolt» karistatakse. Üleskutse lõppes manitsusega: «Kodanikud! Pühendame õnnetute kaasvendade ja õdede mälestuseks vagusa rahupäeva, ja siis algame endise püsivusega uuendatud riigis oma kohuseid täitma.» Tallinna bolševikud paljastasid teravalt seda tsarismi manöövrit ja otsustasid linnas üleskleebitud manifesti eksemplarid maha kiskuda.¹

20. oktoobril toimusid Tallinnas langenud tööliste matused, millest võttis osa umbes 40 000 töölist, teenistujat, kontoriametnikku ja õpilast.² Korrapidajateks linnas olid töölisel ise, kuna politsei ja sõjavägi olid tänavatelt kadunud. 57 kiristu kanti tööliste õlgadel Uuelt turult Rahumäe surnuaiale. Langenute värskete kalmule asetasid töölisel hulga pärgi, nende seas kolm pärja pealkirjaga: «Vabaduse võitluses langenud seltsimeestele — Venemaa Sotsiaaldemokraatia Partei Tallinna komitee poolt».

Oma kõnedes kalmistul kutsusid revolutsioonilised töölisel jätkama langenute poolelijäänud võitlust kuni tsarismi vägivalla täieliku kukutamiseni. Teravate poliitiliste kõnedega esinesid bolševikud ja revolutsioonilised töölisel

¹ Vt. «1905. aasta Eestis», Leningrad 1926. a., lk. 111.

² Vt. ENSV RAKA, fond 206, s/ü. 148, leht 139.

Uuel turul tapetud tööliste matused 20. oktoobril 1905.

ka õhtul «Estonias», kus nad nõudsid veretöö süüdlaste karistamist ja linnavalikogu laialisaatmist. Poliitilised koosolekud «Estonias» ja vabrikutes kestsid mitu päeva järjest.

Tallinna tööliste esinesid kõnedega ka seltsimehed Peterburist, kes jutustasid vene rahva kangelaslikust võitlusest. Veel 30 aastat hiljem meenutasid kodanlikud tegelased hirmuga 1905. aasta oktoobri tormiseid koosolekuid. Kodanluse kontseptsioonis «iseseisvuse sünni» kohta märgiti: «Kui selle veretöö järel 17. oktoobri manifest «vabaduse päevad» avas, olid rahva meeled seevõrra revolutsioniseeritud, et eesti linnavalitsuse juhid oma mõju hulkadele kaotasid. Vana «Estonia» rahvakoosolekul äratas pöörast vaimustust Peterburist tulnud kõnemees... K. Päts karjuti sealsamas maha.»

Oktoobrikuu poliitilise streigi käigus valmistusid Tallinna töölisel ette relvastatud väljaastumiseks. Vabrikutes korraldati koosolekuid, kus töölisel arutasid relvade muretsemise küsimust ja teostasid selleks korjandusi.

Eesti menševikel läks seevastu järjest raskemaks takistada tööliste ettevalmistumist relvastatud väljaastumiseks. «Dvigateli» vabrikukomitee poolt korraldatud koosolekul sundisid töölisel isegi menševike liidrit August Reid vastu oma tõekspidamisi tunnistama relvastatud ülestõusu vaja-

dust. Relvade muretsemise eesmärgil läksid tööliste salgad ööl vastu 25. oktoobrit Harjumaa mõisatesse. «Dvigatelis», «Voltas» ja mõnes teises vabrikus asuti moodustama tööliste relvastatud salku, millega aeti nurja mustsajaliste jõukude väljaastumine linnas.

Oktoobrikuu poliitiline streik Tallinnas lõppes alles kuu viimastel päevadel. 26. oktoobril tööliste koosolekul vastu võetud otsuses märgiti: «Tallinna proletariaat, nagu kogu Venemaa töötajad, asusid oma igapäevase töö juurde mitte selleks, et loobuda väljaastumistest, vaid selleks, et paremini valmistuda eelseisvaks võitluseks.»¹

Oktoobrikuu poliitilised väljaastumised toimusid ka Tartus, Narvas, Valgas ja mujal Eestis. Ainuüksi tööstustöölisi ja raudteelasi võttis neist Eestis vabrikuinspektorite andmetel osa ligi 20 000 inimest.

Eesti proletariaadi oktoobrikuu poliitilisel väljaastumisel oli suur tähtsus edasisele revolutsioonilisele võitlusele. Ta andis töötajate laiadele hulkadele poliitilise võitluse kogemusi ja suunas nad käsikäes vene proletariaadiga relvastatud väljaastumisele 1905. aasta detsembris.

TALLINNA TÖÖLISTE RELVASTATUD VÕITLUS 1905. AASTA DETSEMBRIS

Novembrikuu esimestel päevadel puhkes Tallinnas uus tööliste poliitiline streik, mille põhjuseks oli ülestõusnud Kroonlinna madruste andmine sõjakohtu alla. Streigi päevil jätkasid bolševikud agitatsiooni relvastatud ülestõusu ettevalmistamiseks.

Vastavalt partei III kongressi otsusele asuti juba 1905. aasta suvel mitmetes Tallinna vabrikutes looma tööliste relvastatud võitlussalku ja muretsema relvi. Suure töö sellel alal tegi ära «Dvigateli» tööline Jakob Leis, kes oli üheks aktiivsemaist tööliste relvastatud võitlussalkade organiseerijaist. 1905. aasta suvel ja sügisel sõitis ta VSDTP Tallinna Komitee ülesandel mitmel korral Soome relvi ja põrandaalust kirjandust tooma. Oma mälestustes märgib J. Leis, et sügisel ostis VSDTP Tallinna Komitee endale seks otstarbeks purjeka, mille eluiga osutus aga lühikeks. Ühel 1905. aasta septembriööl sõitsid J. Leis ja

¹ Tallinna Linnaarhiiv, fond 195, nimistu 2, s/ü. 1003, leht 45.

paar politsei poolt tagaotsitavat revolutsionääri jälle Helsingisse. Tugevas tormis oli raske hoida õiget suunda ja purjekas paiskus Helsingi kartulisadama kaitsemuuli kividele, kus ta purunes. Meekond ise pääses küll terve nahaga. VSDTP Helsingi Komitee võttis kahjud enda kanda ja aitas korraldada J. Leisil ja tema abilistel tagasisõitu järjekordse relvalaadungiga. Selleks olevat nad koos relvadega peidetud ühe talumehe heinakoormasse, mis paigutati laevale ja saadeti Tallinna turule.¹ 1905. aasta suvel valmistus VSDTP Keskkomitee ülesandel relvade vastuvõtmiseks Naissaarel M. M. Litvinov. Kuid aurik «John Craften», mis tuli relvadega Inglismaalt, jooksis Soome rannikul karile, mistõttu relvad jäid saamata.²

Kuna relvi oli vähe, siis hakkasid töölised ise endale relvi valmistama. Endine «Dvigateli» tööline Hans Loorberg rääkis, et nad tagusid «vabaduse päevadel» vabrikus mõõku ja pikki piike, millega tõugati sadulast maha kallaletungivaid kasakaid.

Samal ajal pandi toime ka korjandusi relvade muretsemiseks, milleks VSDTP Tallinna Komitee poolt määrati vastavad volinikud.³

Revolutsioonilise võitluse parema juhtimise eesmärgil jaotati novembris linna parteiorganisatsioon neljaks rajooniks, mille eesotsas seisid «Dvigateli», Lutheri, Kopli ja linna rajoonikomiteed.⁴ Peale selle võeti tarvitusele rida abinõusid propagandistide grupi töö parandamiseks.

Tööliste väljaastumise mõjul kasvas revolutsiooniline liikumine ka Tallinna garnisoni väeosades. Novembri lõpul tegutses siin juba võitlusorganisatsioon, kes kutsus soldateid ja madruseid asuma rahva poolel relvastatud ülestõusule.⁵ Kartes madruste ühinemist relvastatud töölistega, saadeti Tallinna reidil olevad sõjalaevad kiiresti Liibavisse.⁶ Belomorski polgu soldatitelt aga võeti ära relvad ja nad suleti kasarmutesse.⁷

¹ Vt. EKP KK Partei Ajaloo Instituudi raamatukogu käsikirjade fond, J. Leisi mälestused.

² Vt. NLKP Marksismi-Leninismi Instituudi Partei Keskarhiiv, fond 124, nimistu 1, s/ü. 1132, lehed 3—4.

³ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 1350, osa 50, lehed 80—89.

⁴ Vt. «1905. aasta Eestis». Leningrad 1926. a., lk. 112.

⁵ Vt. Moskva RAKA, Trükiste osakond, nr. 12 266.

⁶ Vt. Leningradi Riiklik Mereväe Keskarhiiv (Leningradi RMKA), fond 417, s/ü. 26 486, leht 553.

⁷ Vt. «Revalsche Zeitung», 1905. a., nr. 261.

Relvastatud ülestõusuks valmistudes tuli bolševikel ja teadlikel töölistel pidada otsustavat võitlust menševike ja föderalistidega. Samuti paljastati reaktsioonilise kodanluse esindaja Jaan Tõnissoni ja tema pooldajate nn. ülemaalse rahvaasemike kongressi kokkukutsumise tegelikku eesmärki, milleks oli revolutsioonilise liikumise allutamine kodanluse huvidele. Tallinna tööliste esindajad, kes saadeti sellele kongressile ja kes võtsid osa Aula koosolekust, levitasid Tartus üle tuhande eksemplari Tallinna töölisvanemate koosoleku «Otsust», milles avaldati teravat protesti selle kodanluse poolt kokkukutsutava ürituse vastu.¹ «Igasuguse tagurluse katse vastu võidurikkalt edasi sammuvat revolutsiooni takistada, rahva arusaamist segada ja solkida ning rahva käest tema verega võidetud vabadusi pettuse ehk vägivallaga ära riisuda,» märgiti «Otsuses», «saab Tallinna proletariaat käsikäes kogu Venemaa proletariaadiga kõigi tema võimuses olevate abinõudega võitlema — seni kui kõik rahva kasude vaenlased ja äraandjad kõdunud isevalitsusega ühte kuristikku kukutatud ja Venemaal demokraatiline vabariik sisse seatud on, mis Venemaa proletariaadile võimaluse annab jõudsalt edasi võidelda oma klassi ja ühes sellega terve inimsoo suure tuleviku — sotsialismuse eest!»²

Relvastatud ülestõusu ettevalmistamise käigus moodustati 1905. aasta novembri lõpul Peterburi seltsimeeste abiga Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu. 30. novembril toimunud Tallinna töölisvanemate koosolekul kinnitati Nõukogusse valimise norm, s. o. üks saadik 200 töölise kohta.³ Tööliste Saadikute Nõukogu moodustamisega valiti ka nõukogu büroo, kuhu peale nõukogu esimehe Nikolai Jansoni kuulusid Tõnu Töldsepp, Jakob Leis, Aleksander Annus, Emilie Limbervek ja rida teisi aktiivseid töölisi.

Detsembri esimestel päevadel valisid oma esindajad Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogusse ka Türi, Kohila⁴ ja Rakvere⁵ tööliised.

Sellest hoolimata, et Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu ei suutnud menševike vastutöötamise tõttu tõusta sel-

¹ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 88, s/ü. 3, leht 84.

² Vt. Moskva RAKA, Trükiste osakond, nr. 12272.

³ Vt. «Teataja». 1905. a., nr. 262.

⁴ Vt. EKP KK Partei Ajaloo Instituudi raamatukogu käsikirjade fond, J. Inthali mälestused.

⁵ Vt. «Teataja», 1905. a., nr. 269.

Wenemaa Sotsialdemokraatiline Tööliste

Partei

Kõigi maade proletarlased, ühinege!

Peterburi tööliste jaadikute Nõukogu
avaldab üleskutse, millest meie wiimase poole avaldame.

Neljapäeval, 8. detsembril kell 12 peab kõigis wabrikutes, tehastes, töökodades, kõigis kauplustes, kontorites, pankades, poodides, kaubaladudes, kõigil Peterburi enese ja Peterburgi muu Wenemaaga ühendawate teede wälk töö seisma jääma.

Wõitlus on alatud, ta saab suuri õhwriskid maksma, sündigu aga mis tahes, meie ei pane enne sõjariistu maha, kuni meile järgmised asjad julgels kinnitatud pole:

- 1) Wõhjusseadust andew logu, mis üleüldise, otsekohese, ühetasase ja sala healediguse põhjal kokku peab kutsutama.
- 2) Kõigi ajutiiste määruste ärataotamine.
- 3) Sõja- ja piiramiseleabuse ärataotamine, kõigi teiste iseraaliste määruste ärataotamine.
- 4) Sõjalaotute ja surmanuhkluse ärataotamine.
- 5) Täieline isiku puutumatus.
- 6) Sõna-, trüki-, koosolekute, ühiste ja streikide wabadus kõikidele — ta maa- ja merewäe solbatitele.
- 7) Politikaliste protsesside lõpetamine — trükiäsjade protsessid ühes arwatud.
- 8) Kõikide politikaliste wangide wabastamine. Isearaliste nõudmistele täitmine, mis maa- ja merewäe solbatite, raubteen-, posti- ja telegrafi teenijate poolt ette pandud on.
- 9) Maa ülemineel rahwa kätte.
- 10) 8-tunnilise tööpäewa kõige esialgsemals rahwa politikaliseks õiguseks tunnistamine, niisamajuguseks, nagu õna-, südametunnistuse wabaduse ja teised politikalised ausõigused.

Kodanikud! Wabadus wõi orjus? Kas rahwa walitus Wenemaal, wõi tödwlitesalgas rüüstamine Wenemaal? Mii seisab küsimus meie ees. Üles — kõik tödlised, talupidajad, haritlased, üles kõik töditlejad rahwa wabaduse, rahwa õnne eest. Ühendage endid meiega — jätame terve tödõtuse seisma, terve laubanduse-elu, logu liitumise üle terve maa, ja ühise jõuga kaotame wiimased isemalitsuse jäljed! Ennem surra wõitluses, kui elada orjuses!

Peterburi Tööliste Saadikute Nõukogu.

Selstimehed Tallinna tödlised! Wenemaa Sotsialdemokraatiline Tööliste Partei Tallinna Komitee kutsub kõik Tallinna tödliki üles ühisele wõitlusele käsitäes terve Wenemaa proletariadiga!

Tallinnas, 8. detf. 1905.

W. S.-d. T. P.
Tallinna Komitee.

VSDTP Tallinna Komitee ja Tööliste Saadikute Nõukogu üleskutse
üldstreigi alustamiseks 9. detsembril.

lise lühikese aja jooksul relvastatud ülestõusu kindlaks juhtivaks organiks, mobiliseerisid bolševikud selle kaudu töölisi eelseisvaks võitluseks.

Ühes järjekordse talupoegade protsessi süüdistusaktis 1908. aasta sügisel märgiti, et 1905. aasta lõpul oli Tallinnas ja selle ümbruses terve rida miitinguid ja koosolekuid. Neil koosolekuil esinesid poliitiliste kõnedega sotsiaaldemokraatliku partei liikmed, kutsudes elanikke asuma võitluse valitseva riigikorra vastu ja kehtestama Venemaal demokraatlikku vabariiki.

Avaliku relvastatud ülestõusu signaaliks Eestis sai Moskva proletariaadi relvastatud ülestõus. Tagasi tulnud Tampere konverentsilt, mille tööst mõningatel andmetel võtsid osa ka saadikud Eestist, asusid bolševikud V. I. Lenini ülesandel relvastatud ülestõusu etteotsa koh-tadel.

VSDTP Tallinna Komitee ja Tööliste Saadikute Nõukogu üleskutse põhjal kuulutasid Tallinna tööliselised 9. detsembril välja poliitilise üldstreigi. Kuid selle asemel, et suunata tööliselised kohe poliitiliselt streigilt relvastatud ülestõusule, ei ilmutanud bolševikud küllaldaselt määralt operatiivsust, vaieldes asjatult ülestõusu küsimuses menševikega. Kontr-revolutsioon aga ei maganud. Järgmisel päeval, 10. detsembril kehtestati Tallinnas ja Harjumaal sõjaseisukord. Samal päeval arreteeriti VSDTP Tallinna Komitee peaaegu terves koosseisus. See oli suureks hoobiks tööliste relvas-tatud väljaastumisele. Kuid arreteerimisest pääsenud seltsi-mehed otsustasid siiski võitlust jätkata.

11. detsembri õhtul toimus «Volta» vabriku keldris Tal-linna tööliste ja maarahva esindajate ühine koosolek, mil-lest võttis osa umbes 200 inimest. Koosolekul arutati üles-tõusu plaani. Väljatöötatud plaani järgi tuli tööliste relvas-tatud salgad suunata linnast maale appi võitlevale talu-rahvale, sest ülestõusu läbiviimine linnas muutus menše-vike vastutöötamise ja sõjaseisukorra väljakuulutamise tõttu raskeks.

Politsei, kellel läks korda teada saada koosolekust, arre-teeris 22 sellest osavõtjat, nende seas ka kirjanik Friede-bergt Tuglase, kes oli koosoleku protokollijaks.

Enamik koosolekust osavõtjaid, kel läks korda põgeneda, kogunes 12. detsembri hommikuks Rahumäele, kus otsus-tati kiiresti kokku koguda tööliste relvastatud salgad ja kohe maale minna.

Sama päeva õhtupoolikul tuli umbes 400 relvastatud töölist kokkulepitud kohale Liiva kõrtsi lähedal, kus seisis «Volta» koosolekust osavõtnud talumeeste hobused. Siin jaotati mehed salkadesse ja alustati Raudalu maanteed pidi liikumist maale. Teel võeti mitmest mõisast relvi.

Saanud teada «Volta» koosolekust osavõtnud saadikute arresterimisest, nimetasid paljud talupojad end «saadikute abilisteks» ja asusid relvastatult teele Tallinna poole. Teel ühinesid nad Tallinna tööliste salkadega.

Kohilasse jõudmisel töötati välja üksikasjaline tegevusplaan, milles nähti ette tööliste salkade saatmine Lõuna-Eestisse, et ühineda seal Läti revolutsionääridega. Üks tööliste rühm saadeti kohe maale Kohila ja Hageri ümbruses tegutsemiseks. Suurem osa töölisi aga liikus edasi Rapla poole.

Võitlejatele anti korraldus võtta üle mõisad, mis tulid anda talurahva revolutsiooniliste komiteede kätte, ja purustada teel mõisnike mustsajalised jõugud.

Samasuguste ülesannetega lahkus Tallinnast osa tööliste salku veel Narva ja Tartu maanteed pidi.

Ülestõus maal algas relvade konfiskeerimisega mõisatest, kuna võitlejad tundsid neist suurt puudust. Talupoegade ja tööliste viha mõisnike vastu oli nii suur, et kohe esimesel ülestõusu päeval asuti põletama ja purustama mõisahooned. Samuti lõhuti viinavabrikuid ja purustati telefoniliine. Mõnel pool lasti õhku raudteesildu, et takistada sõjavägede liikumist.

Relvastatud ülestõus haaras kiiresti Harjumaa, osa Lääne-, Järva- ja Pärnumaast. Ülestõusu esimese nädala jooksul, 12.—20. detsembrini põletati maha üle 120 mõisa.

Üks Tallinna tööliste relvastatud salku, mis liikus Kohilast lõunasse, kasvas Raplasse jõudmisel 700—800 mehe suuruseks. Raplas jagunes salk kaheks: osa siirdus Pärnumaale, ülejäänud Läänemaale.

14. detsembril pidas tööliste salk, mis suundus Läänemaale, Alu mõisas tragunite üksusega lahingu, kusjuures tragunid löödi põgenema.

15. detsembril jõudis Tallinna tööliste salk Velisele, kus kohalik rahvamiilits valmistus ülestõusuks. Tööliste abil muutus Velise Läänemaa relvastatud võitluse keskuseks. Velise rahvamiilits korraldas Mihkel Aitsami juhtimisel isegi relvastatud retke Pärnumaale Halinga valda, kus

Ülestõusnud tööliste ja talupoegade poolt põletatud Tuhala mõisa härrastemaja Kose kihelkonnas.

kulakud olid arreteerinud viis revolutsionääri, ja vabastas nad. Halinga kulakute jõuk löödi puruks.

19. detsembri hommikul toimus Velise koolimaja juures talupoegade verine kokkupõrge mõisnike ja tragunite üksusega. Reetmise tõttu olid rahvavõitlejad sunnitud taganema. Paljud neist said lahingus surma, kuna mitmed tapeti haavatutena loomastunud parunite poolt.¹

Samuti purustati Pärnumaal tegutsenud Tallinna tööliste relvastatud salk. See löödi puruks 17. detsembril Audru poolt tulnud mõisnike «mustsaja» poolt.

Teine maale läinud suurem Tallinna tööliste salk, mis koosnes peamiselt «Dvigateli» meestest, kogunes 12. detsembri öösel Assaku kõrtsi juurde Tartu maantee ääres. Mõisatesse minekuks jaotati võitlejad kaheks salgaks. Sellest retkest osa võtnud Karl Remmert² kirjutab oma mälestustes, et suurem kokkupõrge oli nende salgal ühe traguni-

¹ Vt. «Virulane», 1906. a., nr. 108.

² Karl Remmertit, kes suri 1956. aasta septembris, autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium 1905.—1907. a. revolutsioonilisest liikumisest aktiivse osavõtu eest aukirjaga.

üksusega Paide lähedal, kus salk laiuli paisati. Teine tööliste salk jõudis aga 19. detsembril Viljandimaale, kus ta Olleva mõisa juures toimunud ägedas lahingus samuti purustati. Kolm töölist said surma, paljud aga, nende hulgas ka sadamatöölise VSDTP organisatsiooni juht Karl Reindorf, võeti vangi mõisnike poolt ja saadeti tapiga Viljandisse, kus nad tuntud timuka Sieversi poolt maha lasti. Läbiotsimisel leiti K. Reindorfil VSDTP programm, laulikud revolutsiooniliste lauludega ja mitmed lendlehed, nende seas ka Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu üleskutse 8. detsembrist poliitilise streigi alustamise kohta.¹

Kolmas Tallinna tööliste rühm väljus linnast Narva maanteed pidi ja jõudis Jõelähtme valda, kus purustati ja põletati mitu ümberkaudset mõisa. 1906. aasta algul kirjutas «Päevaleht» sealse Kostivere mõisa põletamisest järgmist: 17. detsembril õhtul saabus nimetatud mõisa viisteist rege 70—80 relvastatud tööliste ja talupojaga. Mõisa teenijatele anti käsk viia oma kraam moonakamajasse. Siis läksid võitlejad mõisa eluruumidesse, kust võtsid relvad ja purustasid telefoniaparaadi. Saalis asusid nad klaveri ümber ja laulsid selle saatel «Marseljeesi». Kui laul lõppes, löödi aknad puruks, et tuul paremini tõmbaks. Kraam aga kanti hunnikusse, valati üle naftaga ja pisteti põlema. Enne äraminekut anti mõisa piimarentnikule kõva käsk, et ta enam ei viiks piima linna, vaid jagaks selle välja tarvitamiseks kohalikele elanikele.²

Peale märgitud võitlussalkade tegutsesid mitmel pool maal üksikud vähemad tööliste rühmad. Mõisnikud, aga samuti kodanlus ja menševikud nimetasid tööliste võitlussalku «riisujateks». Tegelikult võitlesid just töölisel kõigepealt selle eest, et ei toimuks ei riisumisi ega asjatut varanduse purustamist. Seda olid sunnitud hiljem tunnistama ka kohtuvõimud. Eespool märgitud 1908. aasta süüdistusaktis öeldi, et «kallaletung mõisadele omas täiesti erineva iseloomu, millel ei olnud midagi ühist riisumistega, kuna

¹ Vt. ENSV RAKA, fond 296, 1906. a., s/ü. 5, lehed 24—25; EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 2, leht 5; Moskva RSAKA, fond 9, 1909. a., nimistu 6/67, s/ü. 10/20, lehed 58—60.

Moskva Riikliku Sõja-ajaloo Keskarhiivi materjalides on lähemaid teateid selle lahingu kohta. Neis märgitakse, et tööliste salk ei tulnud kohe Olleva mõisa, vaid saatis mõned võitlejad ratsa ette maad kuu-lama. Mõisnike petteks olid maakuulajad rietatud ohvitseri- ja soldatisinelitesse.

² Vt. «Päevaleht», 1906. a., nr. 5.

kõigis mõisades nõudsid kallaletungijad eranditult kõigepealt relvi, kuna muu varanduse kaotamiseks oli täiesti juhuslik. Peamine kallaletungijate tegevus oli suunatud mõisahäärberite, viinakeldrite ja piirituse hävitamisele.»¹

1905. aasta detsembris toimusid tööliste ja sõjaväeosade vahel mitmed kokkupõrked ka linnas, kuid töölistel ei läinud korda haarata võimu enda kätte, kuna suurem osa relvastatud seltsimehi võitles maal. Iga vähemgi tööliste väljaastumine linnas suruti valitsusvoimude poolt karmilt maha.

22. jaanuaril 1906. aastal arreteeriti rida Tööliste Saadikute Nõukogu ja linnakomitee liikmeid, kes viibisid salajasel koosolekul. Massiliste arreteerimiste ja rüüstamiste tagajärjel nõrgenesid vabrikutes VSDTP organisatsioonid. «Voltas» lagunes see täiesti.² Arreteeritute mahutamiseks muudeti vanglaks isegi vanaaegne kindlusetorn Paks Margareta, kus seni paiknesid soldatid.³

Töölised ja talupojad ei suutnud tugevale vaenlasele vastu seista. Relvastatud väljaastumised suruti veriselt maha. Lüüasaamisele aitas kaasa menševike lõhestav tegevus. Bolševikel ei läinud korda tõmmata ülestõusuga kaasa sõjaväge. Ülestõusnud töölised ja talupojad tundsid suurt puudust relvade järele. Väga halb oli side üksikute rühmade vahel, mis tegutsesid laialipaisatult, killustatuna, ilma ühtse juhtimiseta.

Vaatamata 1905. aasta detsembrikuu relvastatud väljaastumise nurjumisele, omandas töötav rahvas relvastatud võitluse käigus väärtuslikke kogemusi edasiseks võitluseks tsarismi, mõisnike ja kapitalistide vastu.

Hinnates 1905. aasta detsembrikuu relvastatud ülestõusu kogemusi, kirjutas V. I. Lenin: «Esimest korda kogu maailma ajaloos saavutas revolutsiooniline võitlus nii kõrge arenemisastme ja sellise jõu, et relvastatud ülestõus esines üheskoos massilise streigiga, selle spetsiifiliselt proletaarse relvaga. On selge, et need kogemused on ülemaailmse tähtsusega kõigi proletaarsete revolutsioonide jaoks.»⁴

Pärast detsembrikuu relvastatud ülestõusu lüüasaamist algas Venemaal revolutsiooni järk-järguline taandumine.

¹ Vt. Moskva RSKA, fond 9, osa 5, nimistu 6/66, s/ü. 4/10, leht 310.

² Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 2, leht 13.

³ Vt. «Päevaleht», 1906. a., nr. 9.

⁴ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., Tallinn 1955, lk. 308.

Kontrrevolutsioonilised jõud ruttasid metsikult arveid õien-dama revolutsioonilise töörahvaga.

Detsembri keskel saabusid Eestisse esimesed karistussal-gad, mida peagi täiendati uute väeosadega. Eesti kuber-mang jaotati mitmeks karistussalkade tegevuse piirkon-naks. Karistussalkade agarateks juhtideks olid kohalikud parunid, kelle näpunäitel said karistada paljud revolutsioon-ilisest liikumisest osavõtjad.

Tallinnas tapeti karistussalkade tegevuse perioodil umbes 40 inimest. Üldse hukati Eesti kubermangus 154 inimest, nagu selgus Duuma sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni liikmete poolt 1907. aasta aprillis esitatud järelepäri-misest.

Pärast karistussalkade lahkumist asusid tööle sõjakoh-tud, mis tegutsesid Eestis 1910. aastani.

Metsik terror ei suutnud murda Eesti töörahva revolut-sioonilist liikumist. Käsikäes vene tööliste ja talupoegade-ga jätkas ta võitlust isevalitsuse kukutamise eest.

TÖÖLISTE VÕITLUS REVOLUTSIOONI TAANDUMISE PERIOODIL AASTAIL 1906—1907

Pärast detsembrikuu relvastatud ülestõusu mahasurumist algas revolutsioonilises liikumises mõõna ajajärk, kuid revolutsioon ei tunnistanud end veel lööduks. Ka pealetun-giva kontrrevolutsiooni tingimustes toimusid tööliste välja-astumised, alustasid uuesti tegevust VSDTP organisat-sioonid.

1906. aasta varakevadel taastati parteiorganisatsioon «Voltas» ja täiendati linnakomiteed bolševikega vabriku-komiteedest.

Revolutsioonilise töö jätkamiseks uues olukorras kasu-tasid bolševikud ära kõik võimalused, eelkõige tööliste legaalsed organisatsioonid. Neist tähtsamaiks sel perioodil kujunesid ametiühingud ja Töötatööliste Nõukogu, mis moodustati Tallinnas 1906. aasta aprillis.

VSDTP Tallinna Komitee juhtimisel asus Töötatööliste Nõukogu organiseerima töötute hulki, mis pidevalt kasva-sid. Toetudes sõjaseadusele tühistasid vabrikandid 1905. aastal tehtud järeleandmisi, pikendasid uuesti töö-päeva, vähendasid töötasu, vallandasid massiliselt revolut-sioonilisest liikumisest osavõtnud töölisi. Nii vallandati

aasta jooksul «Dvigatelist» umbes 600 töolist.¹ Üldse oli 1906. aastal Tallinnas ligi 6000 töötut², kelle olukord oli väga raske. Eriti suures puuduses olid paljud Uuel turul langenute perekonnad.

Töötatööliste Nõukogu nõudis linnavolikogult mitmesuguste ühiskondlike tööde organiseerimist töötutele, pani toime puudust kannatajate abistamiseks korjandusi ja korraldas selleks isetegevuslikke õhtuid.

Nõukogu koosolekul arutati töötute majandusliku olukorra parandamise küsimuste kõrval sageli ka mitmesuguseid poliitilisse võitlusse puutuvaid küsimusi. Ühel niisugustest koosolekutest esines revolutsioonilise kõnega viiulikunstnik Eduard Sõrmus, kes kutsus töölisi jätkama võitlust isevalitsuse kukutamise eest.³

Töötatööliste Nõukogu tegevus paistis valitsusvõimudele ohtlikuna ja 1906. aasta lõpul ta suleti. Mitmed Nõukogu juhtivad tegelased saadeti asumisele.⁴

Suur tähtsus tööliste võitluses oli ametiühingutel, mida hakati Tallinnas organiseerima 1906. aasta suvel.

Suuremaks organisatsiooniks kujunes metallitööliste ametiühing, kus 1907. aasta veebruaris oli juba 937 liiget.⁵ Samal ajal asutati ka puutööliste, sadamatööliste, maalrite, trükitööliste jt. ametiühingud. 1907. aastal töötas Tallinnas 13 ametiühingut.⁶

Ametiühingud võitlesid tööliste olukorra parandamise eest, aitasid korraldada streike ja teostada poliitilist kasvatustööd.

Bolševike revolutsiooniline töö legaalsetes töölisorganisatsioonides omas sel perioodil suurt tähtsust tööliste poliitilise aktiivsuse kasvatamisel ja nende mobiliseerimisel võitlusse pealetungiva kontrrevolutsiooniga. Bolševike töö tulemusena kasvas tunduvalt poliitilistest streikidest osavõtjate arv.

1906. aasta jaanuaris tähistasid Tallinna töölised streigiga Verise pühapäeva aastapäeva.

Kevadel ja suvel muutusid tööliste poliitilised meeleavaldused sagedasemaks.

¹ Vt. «Sõnumed», 1906. a., nr. 138.

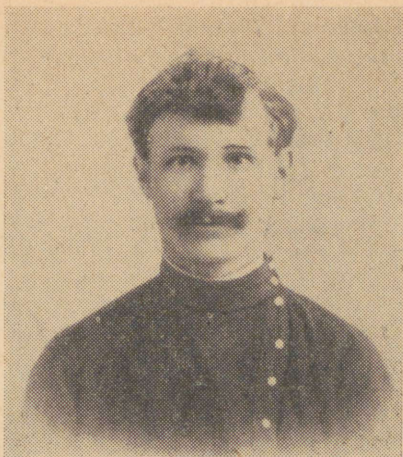
² Vt. Moskva RAKA, fond 102, 1906. a., s/ü. 7, osa 7, lehed 1—2.

³ Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 256, leht-132.

⁴ Vt. «Sõnumed», 1906. a., nr. 133.

⁵ Vt. «Tööliste Sõna», 1914. a., nr. 2.

⁶ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 88, osa 9, leht 1.

Jakob Kochberg.
(foto 1906. a.)

1906. aasta märtsis võtsid Tallinna töölised osa I Riigiduumade valimiste boikoteerimisest. Nii ei läinud valima ükski Lausmanni vabriku tööline, teistest vabrikutest võttis valimistest osa vähe töölisi.¹ Mitmed töölised käisid jaamas agiteerimas maalt valitud saadikuid, selgitades neile duumade boikoteerimise vajadust.²

Teravalt astusid Tallinna töölised välja kodanluse duumasaadiku Jaan Tõnissoni kulakliku agraarprogrammi vastu. 22. juunil peetud «Dvigateli» tööliste koosolekul kuulutati üksmeelselt välja boikott J. Tõnissoni «Postimehele», mida süüdistati töörahva huvide reetmises.³ Mõni päev hiljem korraldasid Tallinna tööliste esindajad koos vennalike soome töölistega Helsingis miitingu, kus avaldati protesti J. Tõnissoni rahvavaenuliku tegevuse vastu.

9. juulil tulid laeval Tallinna reidile umbes 300 soome töölist, et Tallinna proletariaadiga ühiselt arutada revolutsioonilise liikumise küsimusi. Valitsusväimud aga, kartes tööliste meeleavaldusi, ei lubanud külalistel maale tulla. Hurrahüüete ja revolutsioonilise laulu saatel pöördus laev tagasi merele.

¹ Vt. «Valgus», 1906. a., nr. 32.

² Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 27, nimistu 1, s/ü. 10, leht 4.

³ Vt. «Virulane», 1906. a., nr. 112.

Töölise väljaastumistele 1906. aasta suvel avaldasid mõju ka Tallinna reidile tulnud sõjalaevade revolutsioonilised madrused. Mitmel laeval, nagu «Pamjat Azova», «Riga», «Slava» jt., tegutsesid VSDTP grupid, kes olid ühenduses VSDTP Tallinna Komiteega. Aastail 1906—1907 tegi madruste ja soldatite seas selgitustööd VSDTP Tallinna Komitee liige J. Kochberg.¹

Bolševikud valmistusid laevadel ette relvastatud ülestõusuks, kuid provokaatori kaudu said valitsusvõimud sellest teada, ja laevad saadeti kaugele merele. Sellele vaatamata puhkes õöl vastu 20. juulit ristlajal «Pamjat Azova» ülestõus. Ülestõusnutega ei ühinenud teiste laevade madrused, ainult õppelaeval «Riga» tehti selleks katset. Ülestõus ristlajal «Pamjat Azova» suruti valitsusvõimude poolt veriselt maha. Arreteeriti üle 200 madruse, kusjuures 18 aktiivsemat ülestõusu juhti lasti Toompea lossiaias maha.

Ülestõusu metsiku mahasurumise puhul avaldas VSDTP Tallinna Komitee lendlehe, milles väljendati teravat protesti alatu veretöö üle. Paljud tööstusettevõtted jäid seisma. Tuhanded töölised kuulutasid välja protestistreigi, mis kestis mitu päeva.

1906. aastal toimus Tallinnas suurem poliitiline meeleavaldus 16. oktoobri veretöö esimesel aastapäeval. VSDTP Tallinna Komitee kutsel ühinesid sellega kõik linna tööstusettevõtted. Töö katkestasid sadamatöölised, ajalehed ei ilmunud. Töölise poolt korjatud rahadega püstitati mahalaskmise kohale mälestussammas ja lasti välja mälestusraha.

Öösel värviti mahalaskmise koht turuplatsil veripunaseks. Samuti võõbati punaseks pastor Asmuthi maja esine, kelle poeg olevat olnud Uuel turul laskjate ridades. «See kordunud palju aastaid,» märgib oma mälestustes sm. Johan Palm. «Küll valvatud, et keegi ei saaks värvida pastorihärra ukseesist, kuid miski pole aidanud. Kord 16. oktoobril olnud jälle Asmuthi korteri uksel kardavoi väljas. Hommikul varavalgega tulnud turult tänavat pidi eidekene käes lihakott ja kaelas verepudel. Kui ta jõudis Asmuthi trepi kohale, «komistanud» ja «pillanud koge-

¹ Jakob Kochberg elab praegu Tallinnas. Aktiivse osavõtu eest 1905.—1907. aasta revolutsioonilisest liikumisest autasustas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium teda Lenini ordeniga.

16. oktoobri veretöö ohvritele püstitatud esialgne mälestussammas Uuel turul (foto 1935. a.).

mata» pudeli maha ning trepil ja selle ümber värvunud lumi verest punaseks. Kardavoi ja naine kahetsenud mõlemad juhtumit, või sa õnnetuse vastu saad, aga Asmuthi oli ka seekord rahva nähes timukaks tembeldatud.»

Tööliste revolutsiooniline liikumine Tallinnas arenes intensiivselt ka 1907. aasta esimesel poolel.

Verist pühapäeva, 9. jaanuari tähistasid poliitilise streigiga «Dvigateli», «Volta», «Wiegandi» jt. vabrikute töölised.¹

Et Riigiduumaga boikoteerimise taktika revolutsiooni taandumise tingimustes ei õigustanud end, siis lülitusid Tallinna töölised 1906. aasta lõpul aktiivselt II Riigiduumaga valimiskampaaniasse.

Valimiste eel avaldas VSDTP Tallinna Komitee hulgaliselt lendlehti, milles selgitati bolševike valimisplatvormi, ja mida arutati elavalt tööliste koosolekutel vabrikutes.

Suurt tööd bolševike valimisplatvormi selgitamisel tegi Hans Pöogelmann, kes tuli pärast ülikooli lõpetamist

¹ Vt. «Sõnumed», 1907. a., nr. 55.

Paul Pärn.
(foto 1907. a.)

1905. aasta oktoobris Tallinna. Ta esines selgituskõnedega ka mitmel pool maal.

Ühel valimiseelsetest koosolekutest Tallinnas, kus esines Jaan Tõnisson, astusid bolševikud tema vastu teravalt välja. J. Tõnisson rääkis oma kõnes, et «sotsiaaldemokraadid on rotid, kes elavad põranda all ja kardavad päeva valgust, et neil pole ei programmi ega platvormi». Suur oli aga kõikide üllatus, kui saalis tõusis püsti tööline Karl Remmert, sammus kindlalt kõnepuldi juurde ja andis J. Tõnissonile VSDTP programmi ning bolševike valimisplatvormi. Seejärel läks rahulikult kohale tagasi ja kadus siis politsei silmist tööliste sekka.

Tallinna töölised esitasid oma kandidaadiks Hans Pöögelmanni, kuna aga temal puudus valimisteks vajalik tsensus, siis valiti saadikuks «Dvigateli» tööline Paul Pärn. H. Pöögelmann saadeti duumasse tema sekretärina. Oma saadiku valimine duumasse oli tööliste suureks võiduks. Paul Pärna ärasõit Peterburi 18. veebruaril kujunes poliitiliseks demonstratsiooniks, millest võttis osa ligi 4000 töolist lillede ja punaste lippudega. Seistes veduril

kõneles P. Pärn tööliste võitluse tähtsusest duumas ja lõpetas hüüdega «Elagu revolutsioon!».¹ Teel tervitasid teda ka Narva töölisel.²

Duuma kokkukutsumise päeval, 29. veebruaril streikisid mitmed Tallinna vabrikud duuma sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni toetuseks.³

Üks suuremaid streike 1907. aasta kevadel oli 7. aprillil alanud Lausmanni vabriku tööliste streik. Töölisel nõudsid tööpäeva lühendamist, sanitaarsete tingimuste parandamist, töölisvanemate valimise luba jms. Streik, mis oli kohaliku ametiühingu ja VSDTP Tallinna Komitee poolt hästi ette valmistatud, kestis poolteist kuud ja lõppes tööliste võiduga.⁴

Tallinna tööliste poolt korraldatud poliitiline meelevallus 1. mail 1907. aastal aeti politsei poolt laiali.

Tööliste streigivõitlus jätkus ka suvekuudel, eriti juunis—juulis, kuigi pärast II Riigiduumalaialiamist tugevnes järsult kontrrevolutsiooni pealetung. Sügisel toimusid suuremad väljaastumised 16. oktoobril ja 22. novembril «Dvigatelis» seoses kohtumõistmisega II Riigiduumalaialiamist sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni saadikute üle.

1907. aasta lõpul tuli Tallinna parteitööle noor Peterburi üliõpilane Viktor Kingissepp. Ta võitis siin tööliste seas kiiresti lugupidamist. Võttes aktiivselt osa põrandaalusest tööst, aitas V. Kingissepp organiseerida tööliste revolutsioonilist liikumist raske terrori tingimustes. V. Kingissepa aktiivne revolutsiooniline tegevus hakkas peagi silma politsei võimudele ja nad asusid teda jälitama. Neil oli kavas arreteerida V. Kingissepp või «propagandist «Viktor»», nagu nad teda nimetasid, juba 1907. aasta lõpul, kuid V. Kingissepal läks korda õigeaegselt põgeneda.

Juhtides tööliste revolutsioonilist liikumist pidasid bolševikud revolutsiooni taandumise tingimustes otsustavat võitlust menševike ja föderalistidega. Teravalt ilmnis see võitlus 1906. aasta sügisel VSDTP Tallinna Komitee häälkandja «Sotsiaaldemokraat» väljaandmisel. Menševikud, kes töötasid VSDTP Tallinna Komitee põrandaaluses trüki-kojas, viivitasid bolševike artiklite avaldamisega ja isegi moonutasid nende sisu. Bolševikel ei läinud korda menševike

¹ Vt. Moskva RAKA, fond 102, s/ü. 2, osa 71, leht 4.

² Vt. «Sõnumed», 1907. a., nr. 47.

³ Vt. «Sõnumed», 1907. a., nr. 44.

⁴ Vt. «Sõnumed», 1907. a., nr. 101.

Võitlus bolševike ja menševike vahel, mis toimus juba revolutsiooni aastail, puhkes konverentsil erilise jõuga. Vaatamata sellele, et menševikud kutsusid endale appi menševistliku Keskkomitee esindajad, said nad otsustavalt lüüa.

Tallinna bolševike ettepanekul valiti konverentsi juhatajaks Hans Pöögelmann.

Konverentsil kiideti heaks V. I. Lenini poolt välja töötatud resolutsiooni projektid VSDTP V kongressiks ja võeti vastu otsused agraarküsimuses, suhtumises teistesse parteidesse, ametiühinguisse ja duumasse. Konverentsil valiti VSDTP Eestimaa Liidu Täitevkomitee ja kinnitati selle põhikiri. V. I. Lenin hindas kõrgelt konverentsi tööd.¹

Konverentsi otsuse põhjal ilmus bolševistlik ajaleht «Tööline», mis tutvustas eesti töölistele ja talupoegadele konverentsi materjale. Konverentsilt tagasi tulnud saadikud selgitasid töötavale rahvale vastuvõetud otsuste tähtsust. H. Pöögelmann ja duumasaadik P. Pärn esinesid 18. märtsil vastavate kõnedega Võru maakonna sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni nõupidamisel, kuna sealt ei saadud terrori tõttu tulla Terijoki konverentsile.²

Konverentsi otsused ja resolutsiooni projektid VSDTP V kongressiks võttis eesti töötav rahvas oma edasise revolutsioonilise võitluse aluseks.

*

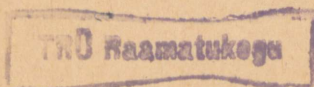
Pärast reaktsioonilist riigipööret 3. juunil 1907. aastal algasid rasked reaktsiooniaastad. Revolutsioon oli lõppenud. Venemaa töötavad massid, sealhulgas ka Tallinna töölistel pidid leppima kaotusega. Kuid revolutsiooni õppetunde arvesse võttes oskasid bolševikud ka määratseva reaktsiooni tingimustes jätkata võitlust ja viia rõhutud massid ajaloolisele võidule 1917. aasta oktoobris.

Tööliste ja talupoegade liit, mis kujunes ja tugevnes esimese Vene revolutsiooni võitlustules 50 aastat tagasi, on nüüd nõukogude korra kindluse ja vankumatuse vääramatuks aluseks, suureks jõuks võitluses sotsialistliku ühiskonna tugevdamise eest, võitluses kommunismi eest.

*

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 12. kd., Tallinn 1953, lk. 211—214.

² Vt. EKP KK Partei Arhiiv, fond 25, nimistu 2, s/ü. 1301, lehed 55—61.

SISUKORD

Eessõna	3
Töölise olukord ja töölisliikumine revolutsioonieelseil aastail Tallinnas	4
1905. aasta jaanuari- ja veebruarikuu väljaastumised Tallinnas	11
Töölise poliitilised väljaastumised 1905. aasta kevadel ja suvel	17
Oktoobrikuu poliitiline üldstreik	28
Tallinna tööliste relvastatud võitlus 1905. aasta detsembris . . .	34
Töölise võitlus revolutsiooni taandumise perioodil aastail 1906—1907	43

Эрих Густавович Кауп
РАБОЧИЕ ТАЛЛИНА В РЕВОЛЮЦИИ 1905—1907 гг.

На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе 10.

*

Toimetaja H. Kukk. Tehniline toimetaja I. Vahtre.
Korrektorid H. Abo ja H. Kull

Ladumisele antud 29. III 1957. Trükkimisele antud 3. VI 1957. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 3,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 2,66. Arvutuspoognaid 2,93. Trükiarv 2000. MB-04134. Tellimise nr. 1043.

Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Vallikraavi 4.

Hind 80 kop.

80 kop.

N $\frac{\text{XIII}}{\text{A-415}}$
II